
Van rebellengroep tot partijelite?

André van der Louw en de kerngroep van Nieuw Links

Chris Hietland

‘Het is vaak in min of meer verwijtende zin tegen ons gezegd: jullie zijn toch maar goed terecht gekomen’, aldus André van der Louw in zijn vlak na zijn overlijden gepubliceerde boek *De razendsnelle opmars van Nieuw Links*. Hij beaamde dat vele Nieuw-Linkers op een bestuurlijke post terecht waren gekomen. Volgens Van der Louw was dit geen doel op zich geweest, maar ‘een effect van de groepsvorming en de actie’.¹ De wisseling van de wacht in de PvdA werd niettemin al vroeg een centraal aspect van de strategie van Nieuw Links.² In 1967 meende Van der Louw, een van de auteurs van *Tien over rood*, dat de ‘beste aanval’ direct was gericht ‘op de zetels van de machthebbers zelf’.³ In dat opzicht was het optreden van Nieuw Links bepaald succesvol. Na het partijcongres van februari 1971 vormden de Nieuw-Linkers in het PvdA-bestuur een meerderheid, met elf van de eenentwintig zetels. Van der Louw werd op dat congres, minder dan vijf jaar na de publicatie van *Tien over rood*, zelfs gekozen tot voorzitter van de PvdA. Zijn verkiezing kon als een mooi resultaat voor Nieuw Links worden beschouwd en bevestigde bovendien de integratie van de beweging in de PvdA.⁴

Als een van de kopstukken van Nieuw Links transformeerde Van der Louw in luttele jaren van een partijrebel tot een prominente figuur in de top van de partij. Hij vervolgde zijn razendsnelle opmars in de PvdA met een opmerkelijke loopbaan in het openbaar bestuur. Na een betrekkelijk korte periode van ruim drie jaar als voorzitter van de PvdA (1971-1974), vervulde hij gedurende zeven jaar het burgemeesterschap van Rotterdam (1974-1981). Hij was net aan zijn tweede termijn als burgemeester begonnen toen hij minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) werd in het uiteindelijk nog geen negen maanden regerende kabinet-Van Agt-Den Uyl (1981-1982). Vervolgens was hij onder meer voorzitter van het Openbaar Lichaam Rijnmond (1983-1986) en de NOS (1994-1997). Was Van der Louw wat betreft zijn ontwikkeling van partijrebel tot vooraanstaande persoon in de partijelite exemplarisch voor andere prominente personen van

Nieuw Links? En vormde hun betrokkenheid bij Nieuw Links, net als bij Van der Louw, de opmaat voor een carrière in politiek en bestuur?

In 1986 was het twintig jaar geleden dat *Tien over rood* verscheen. In dat jaar volgde Wim Kok Joop den Uyl op als leider van de PvdA. Ten tijde van Koks leiderschap verzette de partij de bakens en rekende zij af met de erfenis van Nieuw Links.⁵ Zorgde het stijgen van de leeftijd en de ervaringen in de praktijk van politiek en bestuur bij de Nieuw-Linksers van weleer voor een matiging van hun politieke opvattingen? Konden zij zich vinden in de meer op het politieke midden gerichte koers van de PvdA onder leiding van Kok? Voor Van der Louw gold dat laatste in elk geval niet. De afstand tussen hem en de top van de PvdA nam in de tweede helft van de jaren tachtig toe en de veranderingen die de partij in die jaren onderging, stemden hem kritisch. In 1991, ten tijde van de WAO-crisis, deed hij zelfs een weinig gelukkige poging te interveniëren in de partij, waarna hij als een coupplager werd weggezet.⁶ Uitten andere personen uit de kerngroep van Nieuw Links, in het bijzonder degenen die in de jaren zeventig en tachtig tot het establishment van de partij waren gaan behoren, zich ook kritisch over de transformatie van de PvdA onder Kok?

In de eerstvolgende paragraaf wordt uiteengezet wie in deze bijdrage tot de vooraanstaande personen van Nieuw Links worden gerekend. Vervolgens wordt deze groep van 23 personen op een aantal punten nader bekeken wat betreft sekse, sociale herkomst, leeftijd, opleiding, beroep, woonplaats en activiteiten in de PvdA voor ze bij Nieuw Links betrokken raakten. Daarna wordt onderzocht of deze Nieuw-Linksers, net als Van der Louw, deel gingen uitmaken van de elite van de partij en hun loopbaan vervolgden in de politiek en het openbaar bestuur. In de laatste paragraaf komt de houding van de voormalige Nieuw-Linksers ten opzichte van de PvdA ten tijde van Kok aan de orde.

De kerngroep van Nieuw Links

Vanaf het begin wierpen tegenstanders in de PvdA Nieuw Links voor de voeten een partij of factie in de partij te vormen. Nieuw Links probeerde, in elk geval naar buiten toe, die indruk te vermijden. Een aantal typerende kenmerken van een organisatorisch verband werd achterwege gelaten. Nieuw Links was geen vereniging met statuten, leden en een bestuur, maar een licht georganiseerde groep van min of meer gelijkgestemde PvdA-leden.⁷ Juist vanwe-

ge die losse structuur speelde de kerngroep een belangrijke rol bij het richting geven aan de pogingen invloed uit te oefenen op de koers van de partij. De kerngroep bestond niet uit benoemde of gekozen leden, maar vormde zich door coöptatie. Politieke geestverwantschap speelde daarbij vanzelfsprekend een centrale rol, niet zelden ook vriendschap. De kerngroep overlegde in besloten kring over allerhande aan Nieuw Links gerelateerde kwesties – over de bijeenkomsten in Utrecht en andere activiteiten, publicaties en congressen, kandidaatstelling en amendementen, inhoud en strategie. De club begaf zich in het schemergebied van wat toelaatbaar was met betrekking tot het opereren van een dissidente groepering binnen de partij en trok zich soms welbewust weinig aan van de door anderen gemaakte bezwaren.⁸ Met name in de periode tussen november 1967 en maart 1969, toen zeven Nieuw-Linkers in het PvdA-bestuur zaten, vertoonde Nieuw Links nogal wat kenmerken van een factie in de partij.⁹

Hoewel er waarschijnlijk meer dan duizend mensen in meer of mindere mate betrokken waren bij Nieuw Links, bestond de zogeheten kerngroep steeds uit zo'n tien tot twintig personen.¹⁰ Behalve Van der Louw (1933-2005), die destijds als perschef werkte bij de VARA, behoorden daartoe aanvankelijk de overige auteurs van *Tien over rood*: Hans van den Doel (1937-2012), econoom en universitair medewerker; Han Lammers (1931-2000), journalist van *De Groene Amsterdammer*; Arie van der Hek (1938), student politieke wetenschappen en van 1966 tot 1968 voorzitter van de landelijke Federatie van Jongerengroepen in de Partij van de Arbeid (FJG); Tom Pauka (1934), chef van de afdeling radio-klankbeelden bij de VARA; Reinier Krooshof (1936-2009), student economie in Groningen; Rob de Rooi (1922-2010), medewerker van de Wiardi Beckman Stichting (WBS, het wetenschappelijk bureau van de PvdA) en Arie van der Zwan (1935), econoom met een adviesbureau voor marketinganalyse.

Enkele auteurs van *Tien over rood* kwamen overigens na enige tijd op afstand te staan omdat er fricties ontstonden met de rest van de kerngroep. Dit gold voor Van der Zwan en Van der Hek, die beiden aan het einde van 1967 afstand namen van Nieuw Links, en Van den Doel. Van der Zwan nam bij uitlatingen in de media geen blad voor de mond, wat tot irritaties bij andere kerngroepleden leidde. Bovendien vond hij dat Nieuw Links zich te veel conformeerde in zijn streven naar een machtspositie.¹¹ Van der Hek kon zich niet vinden in de samenwerking met 'oud links', de personen rondom het marxistisch georiënteerde blad *Links*.¹² Van den Doel werd in maart 1968, tegen zijn zin, uit de kerngroep gezet. Ook hij had weinig op met de oud-link-

se stroming. Nadat hij publiekelijk scherpe kritiek uitte op Lammers, was hij niet meer welkom op de besloten vergaderingen van de kerngroep.¹³

Naast de schrijvers van *Tien over rood* was VARA-medewerker Jan Nagel (1939) als initiatiefnemer van Nieuw Links vanaf het begin lid van de kerngroep. Verder maakten de hoofdredacteur van *De Friese Koerier* Laurens ten Cate (1922-1984), socioloog Marcel van Dam (1938), jurist Jaap van den Bergh (1934-2015), actrice Emmy Lopes Dias (1919-2005) en psycholoog Kees Kolthoff (1936), hoofd van een onderzoeksbureau aan de Amsterdamse Gemeente Universiteit, al snel deel uit van het overleg.¹⁴ Jaap van de Woord (1941), student aan de sociale academie en vanaf eind 1967 de administrateur van Nieuw Links, en de Wageningse socioloog Arend Voortman (1930-2012) namen in een nog wat later stadium deel aan de bijeenkomsten.¹⁵

In oktober 1968 werd de kerngroep officieel opgeheven, tweeënhalf jaar voor Nieuw Links zijn activiteiten beëindigde in mei 1971. De opheffing had te maken met de crisissituatie die in het partijbestuur was ontstaan door een zeer kritische nota van de zeven Nieuw-Linksers over het functioneren van het PvdA-bestuur en verschillende personen, onder wie Den Uyl. Daarop vlogen de verwijten over factievorming de Nieuw-Linksers om de oren. De ontbinding van de kerngroep was in dat verband vooral een gebaar van goede wil. Ook de openbare bijeenkomsten in Utrecht werden enige tijd gestaakt. De nadruk kwam meer op andere activiteiten te liggen, bijvoorbeeld op thematische werkgroepen die op gewestelijk niveau functioneerden.¹⁶ Niettemin bleven de centrale figuren binnen Nieuw Links in de aanloop naar het PvdA-congres in maart 1969 gewoon overleggen, kerngroep of niet.

Naast de hierboven genoemde Nieuw-Linksers die in de eerste twee jaar tot de kerngroep behoorden, worden in deze bijdrage ook degenen meegenomen die in november 1967 en/of maart 1969 als Nieuw-Linkser in het PvdA-bestuur werden gekozen. Een aantal van hen maakte al voor hun verkiezing deel uit van de kerngroep, zoals Van der Louw en Lopes Dias in 1967 en Lammers en Ten Cate in 1969. Dat was niet het geval bij de in november 1967 verkozen George Cammelbeeck (1919-1997), Wim Polak Emzn. (1918-1987), Ger Klein (1925-1998), Irene Vorrink (1918-1996) en Jan Diekerhof (1910-1981).¹⁷ Na hun verkiezing tot partijbestuurslid werden ook zij geregeld betrokken bij het overleg van de kerngroep van Nieuw Links.¹⁸ Op het PvdA-congres van maart 1969 werden nog twee Nieuw-Linksers in het partijbestuur gekozen die tot dat moment nog geen deel uitmaakten van de kerngroep: de in Hengelo woonachtige sociaal werker Wim Meijer

(1939), die voordien al als contactpersoon van Nieuw Links in Overijssel fungeerde, en FJG'er en student politieke wetenschappen Relus ter Beek (1944-2008). Zij waren als ondertekenaars van *Tien over rood* wel al vanaf het begin betrokken bij Nieuw Links.

Na het congres van 1969 werd de afstand van degenen die in het partijbestuur zaten tot de Nieuw-Linkers daarbuiten groter. Mensen als Van der Louw en Lammers waren minder intensief betrokken bij de activiteiten van de groepering.¹⁹ Er traden andere personen op de voorgrond, zoals de student politieke wetenschappen Hans Kombrink (1946). De afwijzende opstelling van het partijbestuur, inclusief de daarin gekozen Nieuw-Linkers, tegenover de bezetting van het Maagdenhuis in mei 1969 was in dit verband een belangrijk moment. Veel sympathisanten van Nieuw Links stemden in met de bezetting. De Nieuw Links-aanhang richtte zich daarna niet meer exclusief op de PvdA, maar probeerde een brugfunctie te vervullen tussen de partij en buitenparlementaire actiegroepen. Deze Nieuw-Linkers zijn wel bestempeld als de 'tweede generatie', hoewel een deel van hen al vroeg deel uitmaakte van Nieuw Links, de Utrechtse bijeenkomsten bezocht en de opvattingen van de groepering vertolkte in afdeling of gewest.²⁰ Zij blijven in deze bijdrage buiten beeld.²¹ De focus ligt hier op de Nieuw-Linkers die tot de kerngroep behoorden in de jaren 1966-1968, dan wel een plek in het PvdA-bestuur veroverden in 1967 en/of 1969, in totaal 23 personen (zie tabel 1).

Aanzet tot een collectieve biografie

Wat was het voor groep mensen, de vooraanstaande personen van Nieuw Links in die eerste jaren?²² Een eerste conclusie kan eenvoudig worden getrokken: in de voorste gelederen van Nieuw Links waren mannen verreweg in de meerderheid. Slechts twee van de 23 personen waren vrouw, namelijk Lopes Dias en Vorrink. Het aantal vrouwelijke ondertekenaars van *Tien over rood*, geschreven door acht mannen, was evenmin hoog. Er waren negen vrouwen op een totaal van 74 personen die hun naam verbonden aan het pamflet, dat wil zeggen twaalf procent.²³ Het zijn vergelijkbare man-vrouw verhoudingen als in de PvdA-Tweede Kamerfractie in de periode 1963-1967.²⁴ In dat opzicht bood de zelfverklaarde vernieuwingsbeweging in elk geval geen verandering in de PvdA. Feminisme was geen thema voor Nieuw Links. Het kwam in de cafézaaldiscussies niet naar voren, ook niet nadat

Tabel 1. Biografische gegevens van de 23 geselecteerde prominente Nieuw Linkers, in alfabetische volgorde

<i>Naam</i>	<i>Geboorte- en sterfjaar</i>	<i>Opleiding</i>	<i>Woonplaats (ten tijde van Nieuw Links)</i>	<i>Beroep (ten tijde van Nieuw Links)</i>	<i>Activiteiten in of gerelateerd aan PvdA (voorafgaand aan Nieuw Links)</i>
Beek, Relus ter	1944-2008	HBS, studeerde Politieke weten- schappen (niet afgerond)	Amsterdam	Student	Lid Politieia; lid GB Drenthe 1965-?; intern. jongerensecr. FJG 1966-1968; landelijk voorz. FJG 1968-1969; bijdragen aan <i>Tijd en Taak</i>
Bergh, Jaap van den	1934-2015	wo Rechten	Delft, later Amsterdam	Jurist, werkgever onbekend	Lid FJG
Cammelbeeck, George	1919-1997	wo Rechten	Eindhoven	Zelfstandig advocaat	Lid en vanaf 1958 fractievoorz. GR Eindhoven 1946-1968; lid ps Noord- Brabant 1948-1952 en 1960-1964; lid EK 1952-1971; voorz. forum <i>Wel- beschouwd</i> VARA-televisie, sinds 1960
Cate, Laurens ten	1922-1984	Gymnasium, studeerde twee jaar rechten	Heerenveen	Hoofdredacteur <i>De Friese Koerier</i> , vanaf 1969 medehoofdredacteur van <i>De Leeuwarder Courant</i>	Tot 1952 medewerker van <i>Het Vrije Volk</i> ; congresafgevaardigde voor PvdA- afdeling Oranjewoud
Dam, Marcel van	1938	wo Sociologie	Utrecht	Wetenschappelijk medewerker WBS, vanaf 1969 programmamaker VARA	-
Diekerhof, Jan	1910-1981	wo Theologie	Eindhoven	Voormalig hoofd opleiding voor leger- predikanten, tot 1967 nog in dienst leger	Onbekend
Doel, Hans van den	1937-2012	wo Economie	Amsterdam, later Apeldoorn	Wetenschappelijk medewerker Gemeente Universiteit Amsterdam, vanaf 1967 TK-lid	Vorz. FJG-Adam, begin jaren zestig; lid GB Adam, vanaf 1962; redacteur <i>Paraat/Opinie</i> en <i>Tijd en Taak</i> ; lid Programma-adviesraad VARA
Hek, Arie van der	1938	wo Politieke wetenschappen	Amsterdam, later Gouda	Student, vanaf 1968 ambtenaar op verschillende ministeries	Vorz. Politieia; landelijk voorz. FJG 1966-1968; bijdragen aan <i>Tijd en Taak</i>

Klein, Ger	1925-1998	wo Wis- en natuurkunde	Geldrop, later Delft (?)	Wetenschappelijk medewerker Philips, vanaf 1967 hoogleraar Technische Hogeschool Delft	AJC; voorz. afdeling Geldrop, vanaf 1953; lid PvdA-commissie interne partijdemocratie, rond 1960
Kolthoff, Kees	1936	wo Psychologie	Amsterdam	Hoofd Centrum voor Wetenschappelijk Onderzoek, Gemeente Universiteit Amsterdam	Medeoprichter en vertegenwoordiger Studenten Vakbeweging, vanaf 1963
Krooshof, Reinier	1936-2009	wo Economie	Groningen	Student	Lid Politie en FJG; lid GB Groningen; bijdragen aan <i>Tijd en Taak</i> ; lid Pro-gramma-adviesraad VARA
Lammers, Han	1931-2000	HBS, studeerde twee jaar theologie	Amsterdam	Journalist <i>De Groene Amsterdammer</i> tot 1969, vanaf 1970 wethouder in Amsterdam	-
Lopes Dias, Emmy	1919-2005	Toneelacademie	Hilversum	Actrice	AJC, lid AB Hilversum
Louw, André van der	1933-2005	Ulo, avond-opleiding maatschappelijk werk	Hoevelaken	Perschef VARA	AJC, vertegenwoordiger FJG in jongerenparlement Hilversum 1963-1964
Meijer, Wim	1939	Sociale academie	Hengelo	Medewerker Stichting Vormingswerk Bedrijfsleven	Lid GR Hengelo 1966-1970
Nagel, Jan	1939	HBS	Hilversum	Medewerker VARA	Voorz. FJG-A'dam, begin jaren zestig; lid GB A'dam, begin jaren zestig; lid GB Noord-Holland-Zuid, eerste helft jaren zestig; lid partijbestuur 1965-1967; auteur <i>Ha, die PvdA!</i>
Pauka, Tom	1934	Opleiding tot sportleraar	Bilthoven	Afdelingschef radioklankbeelden VARA	AJC
Polak Emzn., Wim	1918-1987	Opleiding tot boekhandelaar en uitgever	Amsterdam	Uitgever bij de Arbeiderspers	AJC; lid GR A'dam 1965; lid en voorzitter GB A'dam, jaren zestig

<i>Naam</i>	<i>Geboorte- en sterfjaar</i>	<i>Opleiding</i>	<i>Woonplaats (ten tijde van Nieuw Links)</i>	<i>Beroep (ten tijde van Nieuw Links)</i>	<i>Activiteiten in of gerelateerd aan PvdA (voorafgaand aan Nieuw Links)</i>
Roos, Rob de	1922-2010	wo Sociale wetenschappen	Hilversum	Wetenschappelijk medewerker wbs	Bijdragen aan <i>Socialisme en Democratie</i>
Voortman, Arend	1930-2012	wo Nederlandse landbouw en sociale wetenschappen	Wageningen	Wetenschappelijk medewerker Landbouwhogeschool Wageningen	Onbekend
Vorrink, Irene	1918-1996	wo Nederlands recht	Amsterdam	Griffier en vanaf 1969 ondervoorzitter bij Raad van Beroep en Ambnaren-gerecht	AJC, actief lid PvdA-Vrouwenbond; voorzitter afdeling A'dam-Zuid I, jaren zestig
Woord, Jaap van de	1941	Sociale Academie	Amsterdam	Student	Lid AB A'dam-noordwest; afgevaardigde gewestelijke vergadering A'dam
Zwan, Arie van der	1935	wo Economie	Amsterdam	Mede-eigenaar van adviesbureau Nederlands Centrum voor Marketing Analyse	Actief in Sociaal-Democratisch Centrum; voorzitter Politie A'dam; lid Socialistische Jeugd; lid PvdA-commissie kiezersonderzoek en presentatie

Naast de elders in dit hoofdstuk gehanteerde afkortingen is hier gebruikgemaakt van:

- AB – afdelingsbestuur
- EK – Eerste Kamer
- GB – gewestelijk bestuur
- GR – gemeenteraad
- PS – Provinciale Staten
- TK – Tweede Kamer
- WO – wetenschappelijke opleiding

Joke Smit met haar artikel 'Het onbehagen bij de vrouw' in *De Gids* in november 1967 de aanzet gaf tot de tweede feministische golf. Van der Louw meende later terugblikkend dat het onderwerp op een of andere manier niet binnen het denkkader paste.²⁵ Het gegeven dat Nieuw Links vooral een mannaangelegenheid was, kan daar moeilijk los van worden gezien.

De verscheidenheid in sociale achtergrond was aanzienlijk.²⁶ Van der Louw en Klein groeiden op in een milieu dat zich op de grens tussen de arbeidersklasse en de lagere middenklasse bevond. Van der Louws vader werkte in loondienst als melkbezorger. Kleins vader was militair werkman bij de marine en vulde later zijn pensioen aan als broodbezorger.²⁷ Vier Nieuw-Linkers kwamen uit een middenstands- of boerenmilieu. Zes groeiden op in een gezin dat – afgaande op het beroep van de vader – tot de lagere middenklasse behoorde, al maakte het wat sociale positionering betrof verschil of de vader politierechercheur (Van Dam), barpianist (Pauka), dan wel kantooremployé (Nagel) was.

Daarnaast was er een groep van zeven personen die voortkwamen uit de hogere middenklasse, of wier ouders tot de notabelen konden worden gerekend. Dat laatste gold waarschijnlijk voor de huisartsenzoon Ten Cate en de bankiers- en wethouderszoon Van den Doel. Ook Van den Bergh, wiens vader advocaat was, acht jaar Tweede Kamerlid voor de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) en later hoogleraar staatsrecht werd, kwam uit een welgesteld milieu.²⁸ De vader van Lammers was een voorbeeld van een sociale klimmer. Hij begon zijn loopbaan als dagbladjournalist en werd na de oorlog perschef en later directeur van de Rijksvoorlichtingsdienst.²⁹ Dat gold ook voor de vader van Lopes Dias, die begon als schoenmaker, maar in het interbellum SDAP-gemeenteraadslid en veertien jaar wethouder in Hilversum was.³⁰ De vader van Vorrink, oud-onderwijzer, had ook voor de Tweede Wereldoorlog al naam gemaakt in de rode familie, onder meer als voorzitter van de Arbeiders Jeugd Centrale (AJC) en de SDAP. Na de oorlog werd hij de eerste voorzitter van de PvdA.³¹

Nieuw Links presenteerde zich in de PvdA vanaf het begin als representant van een nieuwe generatie. De PvdA had in de jaren zestig te maken met een vergrijzend ledenbestand en Nieuw Links wilde ruimte creëren voor jongeren in de partij. De 23 personen die hier als de centrale figuren van de eerste generatie van Nieuw Links zijn geïdentificeerd, waren niet allemaal jonge PvdA-leden. Gaan we uit van 1966, het jaar waarin *Tien over rood* werd gepubliceerd, dan hield het aantal twintigers, dertigers en veertigers in de hier

onderzochte groep elkaar in evenwicht (zie tabel 2). Zeven van de 23 personen waren in 1966 tussen de 20 en 29 jaar (geboren tussen 1937 en 1946), acht personen tussen de 30 en 39 jaar (geboren tussen 1927 en 1936) en zeven waren tussen de 40 en 49 jaar (geboren tussen 1917 en 1926). De in 1910 geboren Diekerhof was de oudste. Hij vierde in 1966 zijn 56ste verjaardag. Met name degenen die in 1967 in het partijbestuur werden gekozen en voorheen geen deel uitmaakten van de kerngroep waren al wat ouder. Als we deze vijf personen buiten beschouwing laten, dan lag de gemiddelde leeftijd van de groep in 1966 op 33 jaar. Dat was relatief jong voor partijpolitiek, maar de meesten konden moeilijk nog als jongeren worden bestempeld. Tot de na de Tweede Wereldoorlog geboren babyboomgeneratie behoorde geen van allen.

Wat zijn leeftijd betrof was Van der Louw – 33 jaar in 1966 – heel gemiddeld in de kerngroep. Voor zijn opleiding gold dat in mindere mate. Hij was in 1949 geslaagd voor het MULO-examen, daarna begon hij op 17-jarige leeftijd aan het werkende bestaan. In de avonduren schoolde hij zich bij. Zo haalde hij in 1959 het diploma voor maatschappelijk werker, een beroep dat hij overigens nooit uitoefende. Universitair onderwijs volgde Van der Louw niet, in tegenstelling tot de meeste andere hier onderzochte Nieuw-Linksers. Bijna drie op de vier studeerden aan de universiteit. Rechten, economie en politieke of sociale wetenschappen waren de meest gekozen studierichtingen. De journalisten Lammers en Ten Cate maakten hun studie, respectievelijk theologie en Nederlands recht, overigens niet af.³² Elf personen hadden hun universitaire studie met goed gevolg afgerond, drie studeerden nog aan de universiteit in de tijd dat zij betrokken raakten bij Nieuw Links. Klein was gepromoveerd wis- en natuurkundige, Van der Zwan en Van den Doel promoveerden enkele jaren later, beiden als econoom. Meijer en Van de Woord waren geschoold aan de sociale academie.³³ Net als Van der Louw hadden zijn vrienden en VARA-collega's Nagel (HBS) en Pauka (opleiding tot sportleraar) niet plaatsgenomen in de universitaire collegebanken.³⁴ Dit gold ook voor Lopes Dias; zij slaagde cum laude voor de toneelschool.³⁵

Na enkele jaren gewerkt te hebben als redacteur van de *VARA-Gids* was van der Louw in 1963 chef geworden van de persdienst van de omroep. Zijn werkzaamheden bij de VARA stelden hem in staat tijd vrij te maken voor de activiteiten van Nieuw Links en het bestuurswerk voor de PvdA. Hij kan in dat opzicht als een voorbeeld worden gezien van een 'nieuwe vrijgestelde'. Het begrip werd in 1974 gemunt door de Leidse politicoloog Hans Daalder en overgenomen door enkele andere politieke en sociale wetenschappers.

Tabel 2. De 23 geselecteerde prominente Nieuw Linkers, per leeftijdscategorie

Geboortejaar	Leeftijdscategorie (1966)	Naam
1907-1916	vijftiger	Diekerhof
1917-1926	veertiger	Cammelbeeck, Ten Cate, De Rooi, Klein, Lopes Dias, Polak Emzn., Vorrink
1927-1936	dertiger	Van den Bergh, Kolthoff, Krooshof, Lammers, Van der Louw, Pauka, Voortman, Van der Zwan
1937-1946	twintiger	Ter Beek, Van Dam, Van den Doel, Van der Hek, Meijer, Nagel, Van de Woord

Met nieuwe vrijgestelden doelden zij op personen die volgens hen door de aard van hun beroep of vanwege een studentenbestaan in belangrijke mate hun eigen tijd in konden delen en zo ruimte konden maken voor politieke activiteiten. Het ging om studenten, wetenschappelijk medewerkers, docenten in het hoger onderwijs, vormingswerkers en mensen die werkten in de journalistiek en omroepwereld. Ze waren verbaal vaak sterk begaafd en zaten door beroep of studie dicht op maatschappelijke veranderingsprocessen. Daalder ontwaarde ze vooral in linkse politieke kringen.³⁶

Kijken we naar de personen die bij het kernoverleg van Nieuw Links betrokken waren, dan kunnen we constateren dat de meesten in een van de bovengenoemde beroepsrichtingen werkzaam waren of nog studeerden. Vijf personen waren als wetenschappelijk medewerker in dienst van de universiteit, De Rooi en Van Dam (van 1967 tot 1969) werkten bij de WBS, het wetenschappelijk bureau van de PvdA. Van der Hek, Krooshof, Van de Woord en Ter Beek studeerden ten tijde van hun betrokkenheid bij Nieuw Links. Van der Louw, Nagel en Pauka werkten bij de VARA, Lammers en Ten Cate verdienden hun brood als journalist, Meijer als welzijnswerker. Ook hier geldt weer dat degenen die in 1967 waren verkozen tot bestuurslid en daarvoor nog geen deel uitmaakten van de kerngroep, hiervan enigszins afweken. Zij werkten merendeels niet in de genoemde beroepsgroepen waar Daalder de nieuwe vrijgestelden lokaliseerde. Vorrink was bijvoorbeeld griffier en Cammelbeeck advocaat. Hij stond bekend als ‘de rooie advocaat uit Eindhoven’ en trad op als pleitbezorger van onder meer Amsterdamse Provo’s en actievoerders die de Amerikaanse president Johnson voor moordenaar hadden uitgemaakt.³⁷

Niet alleen bij de gezichtsbepalende personen van Nieuw Links, ook in de

achterban in het land waren studenten, docenten in het hoger onderwijs, ambtenaren en journalisten oververtegenwoordigd. Slechts één Nieuw-Linkser die zich als sympathisant had aangemeld gaf als beroep handarbeider op.³⁸ Toen Lammers in het voorjaar van 1967 in *De Groene Amsterdammer* beweerde dat door het optreden van Nieuw Links het ‘voetvolk’ zelfbewuster en zelfverzekerder optrad in de PvdA, werd hij daarom tegengesproken. Het waren vooral mensen uit academische en journalistieke kringen die van zich lieten horen. Arbeiders waren door Nieuw Links niet in beweging gekomen, zo meende een Amsterdamse student, tevens Nieuw Links-sympathisant.³⁹ Ook in latere jaren werd Nieuw Links verweten dat het een beweging van intellectuelen was, waar geen ruimte en begrip was voor arbeiders.⁴⁰

In verband met Nieuw Links gebruikte de Groningse politicoloog Paul Lucardie een karakterisering die enigszins verwant is aan die van de ‘nieuwe vrijgestelde’, namelijk de ‘logocraat’. Volgens hem maakte Nieuw Links in de PvdA de weg vrij voor een ander type intellectueel dat de partij ging besturen. In plaats van de voorheen overheersende juristen, ingenieurs en economen (de ‘bureaucraten en technocraten’) gingen sociologen, politicologen, welzijnswerkers en journalisten (de ‘logocraten’) de partij domineren. De wijze waarop deze twee intellectuele groepen politiek bedreven, verschilde sterk. De eerste groep, de bureaucraten en technocraten, maakte bij het uitoefenen van invloed vooral gebruik van wetskennis of de kennis van natuur en techniek. Zij richtten zich op het planmatig ordenen en beheersen van de maatschappij. De logocraten daarentegen maakten met name gebruik van kennis van de maatschappij en de menselijke geest en van retoriek. In plaats van planning en beheersing probeerden zij hun invloed te vergroten door het organiseren van inspraak tegen technocratische planning en het stimuleren van conflicten. In dergelijke situaties kwamen hun verbale kwaliteiten tot hun recht.⁴¹

Kijken we naar de groep van 23 prominente Nieuw-Linksters, dan overheersen inderdaad de logocraten. Dertien personen kunnen op basis van hun opleiding en beroep tot dit type worden gerekend. Zeven Nieuw-Linksters waren econoom, jurist of ingenieur. Voortman was zowel landbouwingenieur als sociale wetenschapper en had zodoende zowel kennis van natuur en techniek als van de maatschappij.⁴² De dominantie van logocraten was merkbaar in de voorstelling die Nieuw Links had van een goede volksvertegenwoordiger, zoals bleek uit een notitie van de groepering uit 1970. Den Uyl had kort daarvoor uiteengezet dat politiek zonder deskundigheid een

‘holle bezigheid’ was en dat competentie daarom een eerste vereiste bleef voor parlementariërs. Volgens de PvdA-leider was het de taak van het parlement ervoor te zorgen dat het te midden van buitenparlementaire acties het laatste woord hield.⁴³ Nieuw Links stelde daarentegen dat een bepaalde deskundigheid bij Tweede Kamerleden weliswaar noodzakelijk was, maar dat de ‘algemene politieke conceptie’ nog belangrijker was. Parlementariërs moesten door de structuren van de samenleving heen kunnen kijken om die te kunnen helpen doorbreken, zo luidde een van de criteria; een andere was bereidheid tot actieve deelname aan sociale actie en buitenparlementair protest. Andere vereisten waren onder meer het vermogen tot het onderhouden van goed contact met kiezers, een redelijke mate van spreekvaardigheid en morele betrokkenheid en bewogenheid.⁴⁴

Behalve beroepsachtergrond, waren er ook sterke overeenkomsten wat betreft woonplaats tussen de 23 centrale figuren van Nieuw Links en de achterban. De sympathisanten van Nieuw Links woonden bepaald niet gelijk verspreid over het land. Met name in de PvdA-gewesten Amsterdam, Noord-Holland-Zuid en Utrecht waren in 1970 relatief veel aanhangers van Nieuw Links onder de PvdA-leden. 45 procent kwam uit een van die gewesten (tegen ongeveer 28 procent van de PvdA-leden).⁴⁵ Dit beeld komt nog sterker naar voren als we kijken naar de woonplaats van de 23 Nieuw-Linksers. Ook zij woonden vooral in Amsterdam (negen personen), binnen de grenzen van het gewest Noord-Holland-Zuid (drie, allen in Hilversum) en Utrecht (twee). Van der Louw, die in Hoevelaken in Gelderland woonde, maar toch duidelijk gericht was op de Randstad, viel daar net buiten. Klein, Cammelbeeck en Diekerhof kwamen uit Noord-Brabant.

Voordat Van der Louw zich met Nieuw Links roerde binnen de PvdA, had hij nog nauwelijks van zich laten horen binnen de partij. Hij was al op 18-jarige leeftijd lid geworden, maar bezocht vrijwel nooit een vergadering van de lokale afdeling. Hij vond het maar een ‘saaie bedoening’.⁴⁶ Ook binnen de jongerentak van de PvdA, de FJG, was hij niet erg actief. In de jaren vijftig had hij zich wel nadrukkelijk gemanifesteerd in de AJC, de socialistische jeugdbeweging die niet officieel verbonden met, maar desondanks nauw verwant was aan de PvdA.⁴⁷ Hij was enkele jaren secretaris van de Haagse afdeling en lid van het landelijke hoofdbestuur. In de jaren zestig had hij in bepaalde kringen enige bekendheid verworven als medeoprichter en redacteur van het jongerentijdschrift *Twen/Taboe* (1960-1961) en redacteur van *Hit-*

week (1965-1969). Bij Nieuw Links raakte Van der Louw betrokken via Nagel, die sinds 1965 PvdA-bestuurslid was.⁴⁸

In tegenstelling tot Van der Louw hadden de meeste vooraanstaande Nieuw-Linksers van de eerste jaren zich al wel op enigerlei wijze gemanifesteerd binnen de PvdA. Dit gold, weinig verrassend, in de eerste plaats voor de oudere Nieuw-Linksers. Cammelbeek sprong er wat dat betreft uit. Afgaande op zijn functies behoorde hij sinds de jaren vijftig tot het establishment van de partij. Hij was al sinds 1946 onafgebroken lid van de Eindhovenense gemeenteraad, sinds 1958 als fractievoorzitter. Bovendien was hij vanaf 1952 lid van de Eerste Kamer voor de PvdA en had hij al twee keer een vierjarige termijn in de Provinciale Staten van Noord-Brabant gezeten voor hij met zijn naam steun verleende aan *Tien over rood*. De oud-legerpredikant en atoompacifist Diekerhof was een van de eerste ‘Doorbraak-protestanten’ in de PvdA.⁴⁹ Polak was voorzitter van de Amsterdamse PvdA-federatie en vertegenwoordigde in 1965 een jaar lang de PvdA in de gemeenteraad van de hoofdstad. Vorrink was in de jaren vijftig actief in de Vrouwenbond van de PvdA. Bovendien was ze al voor de komst van Nieuw Links voorzitter van de grote Amsterdamse PvdA-afdeling Zuid-I. Klein was in de jaren vijftig en zestig voorzitter van de PvdA-afdeling Geldrop.⁵⁰ Ten Cate was sinds 1953 onafgebroken op PvdA-congressen aanwezig in zijn dubbelrol van verslaggever van *De Friese Koerier* en afgevaardigde van zijn lokale afdeling.⁵¹ Lopes Dias zat in het bestuur van de Hilversumse afdeling. Haar echtgenoot De Rooi werkte voor de WBS en publiceerde zo nu en dan in *Socialisme en Democratie*.⁵²

Ook enkele wat jongere Nieuw-Linksers hadden zich al geroerd in de PvdA voordat zij bij Nieuw Links betrokken raakten. Dit gold bijvoorbeeld voor de twee initiatiefnemers, Nagel en Van der Doel. Nagel, partijlid sinds zijn 18de, was op jonge leeftijd voorzitter van de Amsterdamse afdeling van de FJG en op het moment dat *Tien over rood* verscheen als enige Nieuw-Linkser lid van het PvdA-bestuur. Enkele weken voor de publicatie van het Nieuw Links-pamflet had hij *Ha, die PvdA!* gepubliceerd. Daarin pleitte hij voor een radicalere partij, waarin ruimte gemaakt zou worden voor een nieuwe generatie.⁵³ Van den Doel was op zijn twintigste lid geworden van de PvdA. Hij volgde Nagel op als voorzitter van de FJG-Amsterdam en was sinds het begin van de jaren zestig lid van het Amsterdamse federatiebestuur.⁵⁴ Daarnaast schreef hij menig kritisch artikel in PvdA-bladen. De intellectueel Van den Doel, door Van der Louw de knapste van de ‘knappe koppen’ binnen Nieuw Links genoemd, was redacteur van het PvdA-weekblad *Paraat*, in

1965 voortgezet als *Opinie*, dat om de week verscheen.⁵⁵ Daarnaast maakte hij deel uit van de redactie van *Tijd en Taak*, een religieus-socialistisch weekblad uitgegeven door de Arbeidersgemeenschap der Woodbrookers, een groepering die verwant was met de PvdA en de Nederlandse Hervormde Kerk.

Behalve Nagel en Van den Doel kwamen ook andere prominente Nieuw-Linksers voort uit de FJG, de jongerenorganisatie van de PvdA. Van der Hek, een van de auteurs van *Tien over rood*, was in 1966 zelfs tot voorzitter van de landelijke FJG gekozen, wat hij bleef tot 1968. Ter Beek, PvdA-lid geworden op zijn 18de, werd in 1966 internationaal jongerensecretaris van de PvdA-jongeren, en volgde in 1968 Van der Hek op als landelijk voorzitter van de FJG. In 1965 was Ter Beek, hoewel hij studeerde in Amsterdam, al lid geworden van het gewestelijk bestuur van de PvdA in Drenthe, waar hij was opgegroeid.⁵⁶ Verder waren *Tien over rood*-auteur Krooshof en Van den Bergh actief in de FJG.

Krooshof, Van der Hek en Ter Beek kenden elkaar bovendien door hun activiteiten in de democratisch-socialistische studentenvereniging Politeia, die tot 1961 gelieerd was aan de PvdA. Die band was door de partij verbroken vanwege de felle kritiek van de studenten op het in 1959 herziene beginselprogramma van de PvdA.⁵⁷ Alle drie schreven ze ook zo nu en dan voor *Tijd en Taak*. Dit was geen toeval, want Politeia onderhield goede banden met een redacteur van het tijdschrift, ds. A. van Biemen. Hij stimuleerde de studenten zo nu en dan een stukje te schrijven in *Tijd en Taak*.⁵⁸ Krooshof was bovendien bestuurslid van het PvdA-gewest Groningen; hij vormde een belangrijke schakel met de Nieuw Links-sympathisanten in de noordelijke studentenstad.⁵⁹

Meijer was van 1966 tot 1970 gemeenteraadslid voor de PvdA in Hengelo. Nieuw Links-administrateur Van de Woord was bestuurslid van de Amsterdamse afdeling Noordwest en lid van de gewestelijke vergadering voor hij in 1967 betrokken raakte bij Nieuw Links. Buiten de PvdA was hij lid van de landelijke Studenten Vakbeweging (svb). Kolthoff was in 1963 een van de medeoprichters van deze progressieve studentenvakbond.⁶⁰ Via de svb raakte hij in contact met de PvdA, waarvan hij midden jaren zestig lid werd.⁶¹ Van der Zwan was al in 1957 lid geworden van de partij. Hij behoorde tot de uiterste linkervleugel, was in de jaren zestig lid van de radicale Rotterdamse Politeia-afdeling en van de kleine en eveneens radicale organisatie Socialistische Jeugd in Nederland. Hij werd door Van den Doel gevraagd deel te nemen aan Nieuw Links.⁶²

Drie van de 23 hier onderzochte Nieuw-Linksers waren anno 1966 nog maar heel kort lid van de PvdA. Lammers, die als linkse journalist in de eerste helft van de jaren zestig vele kritische stukken schreef over de PvdA, was pas in juli 1966 lid geworden.⁶³ Pauka was in zijn jeugdijaren al wel lid van de AJC, maar meldde zich eveneens pas aan als PvdA-lid in het jaar dat *Tien over rood* verscheen.⁶⁴ Van Dam stapte dat jaar over van de KVP naar de PvdA.

Afgezien van Cammelbeeck behoorde geen van de prominente Nieuw-Linksers tot het establishment van de partij voor zij betrokken raakten bij de vernieuwingsbeweging. Wel vervulde bijna de helft op lokaal of gewestelijk niveau al een functie binnen de PvdA of zat namens de partij in de gemeenteraad. Ook bezette een aantal mensen prominente posities binnen de FJG, de jongerenorganisatie van de PvdA. Kijken we naar de onderlinge verbanden, dan springt naast de FJG ook Politeia in het oog en – in het verlengde daarvan – de betrokkenheid van enkelen bij het tijdschrift *Tijd en Taak*. De VARA vormde waarschijnlijk het belangrijkste knooppunt voor Nieuw Links.⁶⁵ Bij de socialistische omroep waren Nagel, Van der Louw en Pauka in dienst, de laatste twee als chef van een afdeling. Van den Doel en Krooshof kenden elkaar als lid van de Programma-adviesraad van de VARA. Cammelbeeck fungeerde bovendien sinds 1960 als voorzitter van het politieke televisieforum *Welbeschouwd* en later vervulde hij diezelfde functie bij *Zin en tegenzin* op de VARA-radio.⁶⁶ Via Pauka kwam Van Dam ook terecht bij de VARA. Hij kreeg begin jaren zeventig landelijke bekendheid als presentator van het televisieprogramma *De Ombudsman*. Zijn betrokkenheid bij Nieuw Links ging echter aan zijn werkzaamheden voor de omroep vooraf.

Het is opvallend dat veel van de hierboven genoemde personen, bij het terugblikken op Nieuw Links, refereren aan het plezier waarmee hun betrokkenheid bij Nieuw Links gepaard ging. ‘Wat hebben we vaak gelachen’, aldus Van Dam. Op de informele bijeenkomsten leerde hij door Nieuw Links dat ‘politiek bedrijven een feest kon zijn’.⁶⁷ Voor Klein waren de jaren van Nieuw Links ‘de prettigste in mijn politieke leven’. De ‘frisse, kameraadschappelijke’ omgangswijze beviel hem het meest.⁶⁸ Lammers sprak over ‘voortreffelijke jaren’, Van den Doel meende dat ze ‘in die tijd heel veel plezier met elkaar hadden’, en volgens Van der Louw was ‘het nieuwlinkse leven toch vooral een vrolijke bedoening’.⁶⁹ Veel meer dan toen ze later op een professionelere manier politiek bedreven hadden ze ten tijde van Nieuw Links ‘ook in een persoonlijke zin heel veel met elkaar te maken’, aldus Van der

Louw.⁷⁰ Pauka refereert in zijn artikel in deze bundel aan de tuinfeesten achter zijn huis in Driebergen, waar ze ‘écht plezier’ hadden en elkaar onbelemmerd konden waarderen. Ook Van der Zwan noemt in zijn bijdrage de omgang tussen de betrokkenen ‘ongedwongen’ – al gold dat volgens hem vooral in het begin, ‘toen de sfeer door individuele actie nog niet vertroebeld was geraakt’.

Mogelijk zijn de terugblikken wat geromantiseerd, want ondanks alle goede herinneringen was de omgang tussen de personen in de kerngroep niet altijd even vriendschappelijk, nog afgezien van stevige discussies en oplopende meningsverschillen. Pauka meende in 1986 dat er binnen de kerngroep voortdurend ruzie was en Polak herinnerde zich toen nog een slaande ruzie tussen Lammers en Van Dam.⁷¹ Soms kwamen de fricties duidelijk aan de oppervlakte, bijvoorbeeld bij het conflict tussen Lammers en Van den Doel in het voorjaar van 1968. Volgens Van den Doel dreigde Lammers in een telefoongesprek zelfs zijn politieke carrière te zullen breken, indien hij doorging hem publiekelijk te kritiseren.⁷² Persoonlijke ambities en onderlinge concurrentie lijken in toenemende mate een rol te zijn gaan spelen nadat Nieuw Links een platform werd om een positie in de PvdA te bereiken.⁷³ Dat zou niet alleen hebben gegolden voor de ‘carrièrebaasjes’ die volgens Klein eerst de kat uit de boom hadden gekeken, maar evenzeer voor de prominente Nieuw-Linksers van het eerste uur.⁷⁴

Van rebellengroep tot partijelite?

Van den Doel schreef in 1967 dat de ‘aflossing van de wacht’ een van de twee dingen was die Nieuw Links wilde realiseren: ‘In Nieuw Links diende zich een politieke generatie aan, die het gevoel had in staat te zijn in de toekomst het roer in handen te nemen.’⁷⁵ In *Ha, die PvdA!* stelde Nagel in een hoofdstuk getiteld ‘Het aflossen van de wacht’ dat een nieuwe opstelling van de partij gepaard moest gaan met een grote personele wisseling.⁷⁶ Twintig jaar later verwoordde hij het zo: ‘Nieuw Links wilde een andere koers. Hoe kreeg je die? Door de oude garde te vervangen en zelf het roer over te nemen.’⁷⁷ Polak meende dat bij Nieuw Links ‘[a]lles was gefixeerd op de vraag: hoe krijg je die en die weg, en hoe krijg je er anderen voor in de plaats?’⁷⁸ Ook Van der Louw zei terugblikkend dat Nieuw Links het partijestablishment van de toekomstige PvdA wilde gaan vormen.⁷⁹ De groepering wilde vanaf het begin niet alleen als een pressiegroep invloed uitoefenen op de koers van de PvdA,

ze wilde zelf verantwoordelijkheid dragen en posities veroveren binnen de partij om van daaruit een stempel op de PvdA te kunnen zetten.

Van der Louw slaagde zelf bijzonder wel in het veroveren van een dergelijke positie. Van een weinig actief PvdA-lid werd hij na de publicatie van *Tien over rood* een vooraanstaande Nieuw-Linkser, een jaar later vicevoorzitter van de PvdA, en in 1971 door het PvdA-congres gekozen tot partijvoorzitter. Deze pijlsnelle carrière binnen de partij zette hij in 1974 voort buiten de partijorganisatie, door zijn benoeming tot burgemeester van Rotterdam. Hij belandde als bestuurder op het pluche. Hij was zeven jaar burgemeester van de havenstad. Deze periode vormde het hoogtepunt van zijn bestuurlijke loopbaan, zo kan achteraf worden geconstateerd. Het ministerschap van CRM ten tijde van het weinig harmonieuze kabinet-Van Agt-Den Uyl was dat zeker niet. Ook zijn voorzitterschap van de Rijnmondraad eindigde voor Van der Louw in 1986 met een flinke kater, nadat het bestuurslichaam ontmanmeld werd in plaats van omgevormd tot een volwaardige provincie. Er volgde een aantal jaren waarin hij allerlei functies in deeltijd vervulde, maar geen ambt bekleedde. In 1994 benoemde PvdA-minister Hedy d'Ancona Van der Louw uiteindelijk tot bestuursvoorzitter van de NOS, een functie die hij tot zijn pensionering drie jaar later zou vervullen.

Het was een opmerkelijke loopbaan, met hoogte- en dieptepunten. De Nieuw Links-periode vormde een kantelpunt. Hij begon als een rebels partijlid, dat met een combinatie van gedreven publieke optredens, een goedmoedige uitstraling en een soort natuurlijk overwicht snel een gezichtsbepalende Nieuw-Linkser werd. Hij ageerde tegen het establishment van de PvdA en ontpopte zich binnen enkele jaren als een prominent partijbestuurder. In die rol liet hij zien dat hij, als de situatie erom vroeg, ook een samenbindende rol kon spelen. Nieuw Links katapulteerde Van der Louw in de voorste gelederen van de partij, waarna een loopbaan in het openbaar bestuur volgde.

Van der Louw was door zijn verkiezing tot partijvoorzitter van alle Nieuw-Linkers misschien wel het meest succesvol in het streven naar het aflossen van de wacht in de PvdA. Hoe verging het de andere Nieuw-Linkers die in de tweede helft van de jaren zestig deel uitmaakten van de kerngroep en/of PvdA-bestuur? Vervolgden zij hun loopbaan na Nieuw Links ook in de wereld van politiek en openbaar bestuur?

Als we de politiek-bestuurlijke carrières van de 23 Nieuw-Linkers in ogenschouw nemen, zijn er een aantal verschillende categorieën te onderscheiden: degenen die geen bestuurlijke of vertegenwoordigende functies vervulden in respectievelijk voor de landelijke PvdA; zij die dergelijke func-

ties alleen ten tijde van Nieuw Links bezetten; een groep die (ook nog) na de beëindiging van Nieuw Links in 1971 bestuurlijke en/of vertegenwoordigende posities in en/of van de partij bekleedde op landelijk niveau; en ten slotte de Nieuw-Linksers die niet alleen tot het establishment van de PvdA behoorden, maar ook benoemd werden in een vooraanstaande openbare bestuursfunctie. Tot het partijestablishment worden hier gerekend de personen die deel uitmaakten van de PvdA-fractie in de Eerste of Tweede Kamer, lid waren van het landelijke partijbestuur, of vanuit een dergelijke functie door een benoeming doorstroomden naar een belangrijke bestuurlijke post, zoals minister, staatssecretaris, Commissaris van de Koningin of burgemeester.

Van de 23 personen behoorden er vijf tot de eerste categorie: zij bekleedden geen bestuurlijke of vertegenwoordigende functie in of voor de PvdA op landelijk niveau (zie tabel 3). Dit waren De Rooi, Pauka, Krooshof, Van der Zwan en Van de Woord. Pauka stond als persoonlijk medewerker van de voorzitter van de Tweede Kamerfractie Ed van Thijn in de jaren zeventig overigens wel erg dicht op het politieke gebeuren in de PvdA. Ook latere kopstukken van de partij adviseerde hij op het vlak van communicatie.⁸⁰ Krooshof was begin jaren zeventig enige tijd PvdA-gemeenteraadslid in Eindhoven, terwijl Van de Woord na zijn betrokkenheid bij Nieuw Links onder meer lid was van de scholingscommissie van de partij.⁸¹

Van der Zwan was een ander verhaal. Hij raakte in 1967 gedesilluseerd over Nieuw Links en zijn opstelling in de PvdA en nam publiekelijk afstand van beide. Volgens hem leidden persoonlijke ambities van enkele vooraanstaande Nieuw-Linksers – zoals Van den Doel en Lammers – ertoe dat ze te veel rekening hielden met het partijestablishment.⁸² In zijn ogen stelde Nieuw Links zich op als een loyale oppositie binnen de partij om zo langzaam aan invloed te winnen en uiteindelijk aan de macht te komen. Nieuw Links moest echter ‘niet zachtzinnig en geduldig aandringen’, maar ‘duidelijk op de voorgrond treden met een alternatief’.⁸³ In 1967 leek het er zelfs even op dat hij geroyeerd zou worden als lid, nadat hij onder meer publiekelijk de partijtop een ‘vals zootje’ had genoemd.⁸⁴ Dat ging niet door, maar na het PvdA-congres waarop zeven Nieuw-Linksers in het partijbestuur werden gekozen, beëindigde hij uit eigen beweging zijn lidmaatschap van de partij.⁸⁵ In de tweede helft van de jaren tachtig meldde hij zich opnieuw aan als lid.

Tot de tweede categorie behoorden vier van de 23 personen. Zij vervulden een bestuurlijke positie in de landelijke PvdA ten tijde van Nieuw Links,

Tabel 3. Politieke en bestuurlijke loopbaan van de 23 geselecteerde prominente Nieuw Linkers, per categorie

<i>Naam</i>	<i>PvdA-bestuur</i>	<i>Eerste/Tweede Kamer</i>	<i>(Semi)openbaar bestuur</i>
<i>Categorie 1: vervulde geen bestuurlijke en/of vertegenwoordigende functie in/voor landelijke PvdA</i>			
Krooshof	-	-	-
Pauka	-	-	-
De Rooi	-	-	-
Van de Woord	-	-	-
Van der Zwan	-	-	-
<i>Categorie 2: vervulde bestuurlijke en/of vertegenwoordigende functie in/voor landelijke PvdA, alleen ten tijde van Nieuw Links</i>			
Ten Cate	1969-1970	-	-
Diekerhof	1967-1969	-	-
Lopes Dias	1967-1969	-	-
Polak Emzn.	1967-1971	-	Wethouder A'dam 1979-1982
<i>Categorie 3: vervulde bestuurlijke en/of vertegenwoordigende functie in/voor landelijke PvdA, (ook) na Nieuw Links</i>			
Van den Bergh	1973-1977 (1973-1975 als 2de vice-voorz.)	-	Voorz. gewestraad Gooi en Vechtstreek 1975-1981
Van den Doel	-	Lid TK 1967-1973	-
Nagel	1965-1967; 1971-1977	Lid EK 1977-1983 en sinds 2011 (voor 50PLUS)	-
Kolthoff	1970-1973	Lid TK 1973-1981	-
Voortman	-	Lid TK 1971-1981	-

Categorie 4: stroomde vanuit PvdA door naar vooraanstaande functie in bet openbaar bestuur

Ter Beek	1969-1981 (1971-1975 als intern. secretaris)	Lid TK 1971-1989	Min. v. Defensie 1989-1994; CvdK Drenthe 1995-2008
Cammelbeek	1967-1971	Lid EK 1952-1971	Voorz. college v. bestuur Universiteit van Amsterdam 1972-1984
Van Dam	1971-1973	Lid TK 1977-1981 en 1982-1986	Staatssecr. v. Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) 1973-1977; min. v. VRO 1981-1982; voorz. VARA 1986-1995
Van der Hek	1975-1977	Lid TK 1973-1987	Directeur Noordelijke Ontwikkelings Maatschappij 1987-1994; voorz. HBO-raad 1994-1998; voorz. college v. bestuur Universiteit Twente
Klein	1967-1973	Lid TK 1972-1973 en 1977-1980	Staatssecr. v. Onderwijs en Wetenschappen 1973-1977
Lammers	1969-1970	-	Wethouder A'dam 1970-1976; landdrost openbaar lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders 1976-1984; burgemeester Almere 1984-1986; CvdK Flevoland 1986-1996
Van der Louw	1967-1974 (1967-1971 als vicevoorz., en 1971-1974 als voorz.)	Lid TK 1971 en 1982-1983	Burgemeester R'dam 1974-1981; min. v. CRM 1981-1982; voorz. openbaar lichaam Rijnmond 1983-1986; voorz. NOS 1994-1997
Meijer	1969-1973	Lid TK 1971-1973 en 1977-1989 (1981-1982 als fractie-voorz. en 1982-1988 als vicefractievoorz.)	Staatssecr. v. CRM 1973-1977; CvdK Drenthe 1989-1993
Vorrink	1967-1971	Lid EK 1969-1973	Min. v. Volksgezondheid en Milieuhygiëne 1973-1977; wethouder A'dam 1978-1979

maar niet meer na de opheffing van de groepering in 1971. Lopes Dias en Diekerhof behoorden tot de Nieuw-Linksers die in 1967 een plek verwierven in het PvdA-bestuur. Zij werden twee jaar later niet herkozen. Diekerhof, die in 1967 vol vuur was begonnen, kwam overigens al na enkele maanden vergaderen tot de conclusie dat hij 'totaal ongeschikt' was voor partijpolitiek. Hoe belangrijk en interessant hij politiek ook vond, de oud-legerpredikant kwam vaak moedeloos uit de bijeenkomsten van het partijbestuur.⁸⁶ Ten Cate werd wel gekozen in 1969, maar ook hij knapte al snel af. De hoofdredacteur van *De Friesche Koerier* kreeg een groeiende afkeer van Nieuw Links, dat in zijn ogen van een beweging vol elan was verزند in een 'verzameling bitse, querulerende en intrigerende warhoofden' gericht op het veroveren van macht, zonder te weten wat ermee te doen.⁸⁷ Polak richtte zich na twee termijnen in het partijbestuur weer op de Amsterdamse politiek. Hij was van 1971 tot 1982 lid van de gemeenteraad voor de PvdA en maakte als zodanig de vele interne ruzies in de hoofdstedelijke PvdA van nabij mee.⁸⁸ Van 1979 tot 1982 vervulde hij als wethouder van Kunstzaken en Volksgezondheid enkele jaren een bestuurlijke functie in de lokale politiek.

Daarnaast valt er een derde categorie te onderscheiden van personen die (ook nog) na de opheffing van Nieuw Links een bestuurlijke of vertegenwoordigende functie vervulden in en/of voor de landelijke PvdA. Hiertoe behoorden vijf Nieuw-Linksers. Zij waren na 1971 lid van de Eerste of Tweede Kamer of het landelijke PvdA-bestuur en mochten aldus tot de voorste geleerden van de partij worden gerekend. Een positie in het openbaar bestuur hebben deze vijf personen echter niet ingenomen. Van den Doel had daar wel de kans toe, maar besloot na zijn ervaringen in het schaduwkabinet van PvdA, D'66 en Politieke Partij Radikalen (PPR) uit 1971-1972, af te zien van een verdere politiek-bestuurlijke loopbaan. Hij achtte zich niet geschikt als beroeps politicianus, vanwege zijn emotionele betrokkenheid bij zijn onderwerpen. Hij verkoos een wetenschappelijke carrière boven een politieke en werd in 1973 hoogleraar in Nijmegen en twee jaar later in Amsterdam. Niettemin mengde de econoom zich nog wel nadrukkelijk in het debat binnen de PvdA, totdat hij als gevolg van een herseninfarct op 44-jarige leeftijd daartoe niet meer in staat was.⁸⁹

Ook Voortman en Kolthoff behoorden in de jaren zeventig als Tweede Kamerlid tot het establishment van de partij, zonder dat zij doorstroomden naar een functie in het openbaar bestuur. Kolthoff was begin jaren zeventig bovendien gemeenteraadslid van Amsterdam en lid van het partijbestuur. In

lijn met het mede door hemzelf in het Nieuw Links-pamflet *Een partij om mee te werken* op papier gestelde advies om dubbelfuncties in de partij zoveel mogelijk terug te dringen, stelde hij zijn zetel in het PvdA-bestuur ter beschikking op de dag dat hij geïnstalleerd werd in de Tweede Kamer.⁹⁰ Zo consequent waren overigens niet alle Nieuw-Linkers. De Kamerleden Kombrink, Van der Hek en Ter Beek maakten bijvoorbeeld in de jaren zeventig enige tijd zowel deel uit van de Tweede Kamerfractie als van het partijbestuur.

Als enige Nieuw-Linkser in de Tweede Kamer was Van den Doel in 1967 nog met de nodige argwaan ontvangen in de PvdA-fractie. In 1969 werd de procedure voor de kandidaatstelling voor de Tweede Kamer veranderd en kreeg het gewestelijk partijkader in dat opzicht veel macht. Daarna kwamen meer Nieuw-Linkers op een verkiesbare plaats en werden vervolgens gekozen als volksvertegenwoordiger. Of iemand in het verleden betrokken was geweest bij de vernieuwingsbeweging lijkt overigens in de jaren zeventig geen rol meer te hebben gespeeld binnen de PvdA-fractie. Evenmin lijkt er onder de Tweede Kamerleden een herkenbare club van Nieuw-Linkers te hebben bestaan.⁹¹ In die zin was Nieuw Links inderdaad met succes geïntegreerd in de PvdA. Kijken we verder dan de hier onderzochte groep, dan zijn na de verkiezingen van 1977 zelfs 21 van de 54 leden van de PvdA-fractie als Nieuw-Linkser te beschouwen.⁹²

Naast Van den Doel, Kolthoff en Voortman behoorden ook Nagel en Van den Bergh op grond van hun functie tot de gevestigde orde in de PvdA in de jaren zeventig. Nagel maakte in de jaren zeventig jarenlang deel uit van het partijbestuur en was aansluitend lid van de Eerste Kamerfractie en gewestelijk bestuurder van de afdeling Noord-Holland-Zuid (1985-1991), de laatste jaren als voorzitter. Van den Bergh had in de jaren zeventig ook zitting in het PvdA-bestuur, waarvan twee jaar als tweede vicevoorzitter. Hij zat daarnaast voor de PvdA in de Amsterdamse gemeenteraad, waar hij het in 1973 tot fractievoorzitter schopte. Na een conflict met wethouder Lammers, een oude bekende uit de Nieuw Links-kerngroep, werd Van den Bergh evenwel na twee weken uit die positie gewipt.⁹³

De vierde en grootste categorie, namelijk negen van de 23 hier onderzochte Nieuw-Linkers, bestond uit degenen die niet alleen doordrongen tot het establishment van de PvdA, maar vervolgens ook benoemd werden in een voor-aanstaande functie in het openbaar bestuur. Hiertoe behoort ook Van der Louw; zijn loopbaan is hierboven al aan de orde geweest. Bij Cammelbeeck

en Van der Hek was in feite sprake van een bestuursfunctie in de semipublieke sfeer. Beiden werden wel door een minister benoemd – Cammelbeeck zelfs door minister Mauk de Brauw van DS'70, een partij die was opgericht in reactie op Nieuw Links. Overigens werden de bestuurders met een Nieuw Links-achtergrond vaker benoemd door een minister uit een kabinet waarvan de PvdA niet dan wel deelnam.⁹⁴

Vorrink, Van Dam, Meijer en Klein maakten deel uit van het kabinet-Den Uyl (1973-1977). Vorrink was niet alleen de eerste vrouwelijke minister van PvdA-huize, maar ook de eerste minister met een Nieuw Links-achtergrond. De andere drie waren staatssecretaris, waarna voor hen een lange of korte periode in de Tweede Kamer volgde. Van Dam was bovendien minister in het kabinet-Van Agt-Den Uyl (1981-1982) en werd later voorzitter van de VARA. Meijer was in de Tweede Kamer gedurende dat kabinet fractievoorzitter van de PvdA, nadien vicefractievoorzitter. Op het bestuurlijke pluche keerde Meijer terug als Commissaris van de Koningin in Drenthe (1989-1993), alvorens hij zijn loopbaan voortzette in het bedrijfsleven, onder meer als lid van de raad van bestuur van de Rabobank.

Ter Beek was ook Commissaris van de Koningin in Drenthe, van 1995 tot 2008. Daarvoor was hij minister in het kabinet-Lubbers-Kok (1989-1994), na een lange politieke loopbaan als Tweede Kamerlid en lid van het partijbestuur. De 'pragmatisch idealist' Ter Beek maakte een opmerkelijke transformatie door, zo concludeerde zijn biograaf: 'Van een linkse activist die in zijn jonge jaren rebelse bijdragen schrijft in *De Rooie Drentse Courant*, het blad van de Federatie van Jongerengroepen in de PvdA, verandert hij gedurende de vele jaren dat hij actief is in de politiek langzamerhand toch onmiskenbaar in een rechtsere bestuurder. Van iemand die niets moet hebben van het leger, wordt hij als minister van Defensie een pleitbezorger voor de belangen van het militaire apparaat.'⁹⁵

Ook de wijze waarop Lammers zich manifesteerde als bestuurder wekte verbazing. Hij werd nog voor de opheffing van Nieuw Links wethouder in Amsterdam, met stadsontwikkeling en publieke werken in zijn portefeuille. Als stadsbestuurder nam hij afstand van zijn radicaal-linkse stellingname van de jaren daarvoor. Hij ontpopte zich als een wethouder die weinig op had met inspraak van actiegroepen en individuele burgers in het besluitvormingsproces. Dit bracht Lammers in conflict met een deel van de Amsterdamse PvdA. De Nieuw-Linkser Van den Bergh kwam als gemeenteraadslid tegenover wethouder Lammers te staan. Hij verweet hem een 'volstrekt ondemocratische opstelling'. Lammers was 'autoritair als de pest', zo spuugde

Van den Bergh zijn gal in een interview in 1975.⁹⁶ De biografie van Lammers stelde vast dat hij van een linkse agitator veranderde in een linkse regent. Voortgestuwd door geldingsdrang ging hij deel uitmaken van het establishment.⁹⁷ Het harde politioptreden bij de ontruiming van de Nieuwmarktbuurt voor de aanleg van een metrolijn kwam Lammers zelfs op felle kritiek vanuit het landelijke PvdA-bestuur te staan, waarna hij opstapte als wethouder.⁹⁸ Hij vervolgde zijn bestuurlijke loopbaan in het minder geagiteerde klimaat van de polder, als landdrost van de Zuidelijke IJsselmeerpolders, burgemeester van Almere en Commissaris van de Koningin van Flevoland.

Afgaande op de posities die de onderzochte Nieuw-Linkers innamen in het PvdA-bestuur, de Tweede Kamerfractie en/of het openbaar bestuur, behoorde meer dan de helft van de groep minstens enige tijd tot het establishment van de partij, ook nadat de activiteiten van Nieuw Links waren gestaakt. De door de vernieuwingsbeweging nagestreefde afwisseling van de wacht in de PvdA was dan ook gedeeltelijk geslaagd, met name wat betreft het partijbestuur en de Tweede Kamerfractie. In het kabinet-Den Uyl was Nieuw Links met een minister – als minister van Ontwikkelingssamenwerking en politiek geestverwant van Nieuw Links Jan Pronk wordt meegerekend twee ministers – en drie staatssecretarissen minder goed vertegenwoordigd. Bovendien wist geen van de Nieuw-Linkers het politiek leiderschap van de PvdA te bereiken. Bestand tegen de aanvankelijke aanvallen van Nieuw Links zou Den Uyl de partij uiteindelijk gedurende twintig jaar leiden.

Toch bleven sommige voormalige Nieuw-Linkers een oog op Den Uyls positie houden. Aan het begin van de jaren tachtig roerden zich enkele oud-Nieuw-Linkers rondom Van der Louw vanwege een mogelijk toekomstig partijleiderschap van de Rotterdamse burgemeester. Meijer, Nagel, Kombrink en de Rotterdamse hoogleraar en sympathisant van Nieuw Links Bram Peper zagen hem als dé kandidaat om Den Uyl op te volgen. Zij wisselden meerdere keren van gedachten over de juiste strategie op weg naar het partijleiderschap voor Van der Louw.⁹⁹ Het laat zien dat de sterke persoonlijke banden, ontwikkeld ten tijde van Nieuw Links, op informeel niveau nog een rol speelden in de partij, ook na het einde van de beweging in 1971. Dat kwam in de jaren zeventig ook tot uitdrukking in de bijeenkomsten van de zogeheten Steenwijkgroep, een informele club die zich verzamelde rondom Van der Louw, nadat hij in 1971 partijvoorzitter werd (zie daarvoor de bijdrage van Philip van Praag in deze bundel).¹⁰⁰ Ook in latere jaren waren er

nog informele clubjes waarin voormalige Nieuw-Linkers een prominente rol speelden, zoals ten tijde van de strijd om het partijvoorzitterschap in 1979 tussen Meijer en Max van den Berg (zie daarvoor de bijdrage van Bert Middel in deze bundel).

Van der Louw verruilde in 1981 zijn burgermeesterspost in Rotterdam voor een plek in het kabinet-Van-Agt-Den Uyl, een verandering die ook in het perspectief van een mogelijke toekomstige opvolging van Den Uyl moet worden gezien. Uiteindelijk mislukte die opzet. Van der Louw kwam als minister niet goed uit de verf en het kabinet viel binnen een jaar. Belangrijker in dit verband was dat Den Uyl de vroegere aanvoerder van Nieuw Links beslist niet als zijn opvolger beschouwde. Hij gaf de voorkeur aan FNV-voorzitter Wim Kok, aan wie Den Uyl in 1986 het stokje overgaf.¹⁰¹

Kritiek op Kok

De ‘overwinningsnederlaag’ van 1986, toen het zeer goede resultaat bij de Tweede Kamerverkiezingen niet leidde tot regeringsdeelname, zette de PvdA aan tot een heroriëntatie. De partij nam onder Kok afscheid van het polarisatiestreven en de oppositiecultuur die onder invloed van Nieuw Links zo dominant waren geworden in de jaren zeventig. Ook het geloof in de maakbaarheid van de samenleving was tanende.¹⁰² Verschillende commissies brachten in de tweede helft van de jaren tachtig diepgaande rapporten uit die de PvdA nieuw perspectief moesten bieden, maar de partijleiding vertaalde deze niet in een coherente toekomstvisie.¹⁰³ Toch kreeg onder Kok een koerswijziging gestalte, vooral nadat de partij in 1989 weer deel uitmaakte van de regering. Met hem als minister van Financiën werkte de PvdA met het CDA in het derde kabinet-Lubbers aan een hervorming en versobering van de verzorgingsstaat. Bij het streven het financieringstekort terug te dringen en hernieuwde toetreding tot de arbeidsmarkt te bevorderen, koos het kabinet in de zomer van 1991 voor een radicale ingreep in de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO). Deze maatregelen vielen de achterban koud op het dak; in de peilingen zakte de PvdA weg en er ontstond een crisissfeer.¹⁰⁴

In 1991, 25 jaar na *Tien over rood*, liet Van der Louw van zich horen en sprak hij zich uit tegen de ontwikkeling die de partij onder Kok doormaakte. Na zijn vertrek van het Binnenhof in 1983 had Van der Louw zich jarenlang niet meer nadrukkelijk in de PvdA gemanifesteerd. Hij wilde niet als een

stuurman aan de wal zijn commentaar ventileren en werd vanuit de partij ook niet om zijn opinie gevraagd.¹⁰⁵ Volgens hem ontbrak het de PvdA aan bezielend leiderschap en een fundamenteel debat over de politieke koers. De rapporten uit de tweede helft van de jaren tachtig en de reacties die erop volgden, werden door Van der Louw achteraf een ‘discussie tussen hotemetoten’ genoemd, waarin de basis van de PvdA nauwelijks te horen viel. Ze hadden volgens hem slechts de onduidelijkheid vergroot.¹⁰⁶

Op initiatief van Van der Louw en Nagel kwam een aantal gewestelijke bestuurders, Tweede Kamerleden (Willem Vermeend en Ad Melkert) en enkele andere partijgenoten bijeen om de situatie in de PvdA te bespreken. Van der Louw, Kombrink, hoogleraar Eduard Bomhoff en opiniepeiler Maurice de Hond besloten in september 1991 tot het overhandigen van een vertrouwelijke brief aan Kok. De boodschap loog er niet om. Zij stelden daarin dat het treurig was gesteld met de partij en haar leiding: ‘De beleidsvorming van de PvdA deugt niet, een samenhangend toekomstdenken ontbreekt, de communicatie met de kiezers is slecht, de presentatie gaat zwaar gebukt onder tegenstrijdigheden en het politiek management laat zeer te wensen over.’ Het vierstal drong aan op het instellen van een tijdelijke commissie onder Van der Louws voorzitterschap, die de partij inhoudelijk en organisatorisch zou moeten voorbereiden op de jaren negentig.¹⁰⁷

Kok had absoluut geen behoefte aan deze inmenging van buiten en veegde het plan resoluut van tafel. Minister Jan Pronk, vertrouweling van Kok en voormalig lid van de Steenwijkgroep, zette Van der Louw c.s. als coupleeggers weg.¹⁰⁸ Op de cover van *Elsevier* van 28 september 1991 stond in grote letters ‘Coup in de PvdA’ met daaronder ‘De bende van vier’ en de foto’s van Van der Louw, Kombrink, Bomhoff en De Hond. Met de ondertitel maakte het opinietijdschrift een toespeling op de ‘bende van vier’ die in China een coup tegen de opvolgers van Mao Zedong zou hebben beraamd. Het PvdA-congres dat kort daarop volgde, sprak zijn vertrouwen uit in de partijleider.

De twee openbare bijeenkomsten die de club onder aanvoering van Van der Louw daarna nog organiseerde in de Amsterdamse Rode Hoed om te debatteren over vernieuwing van de sociaaldemocratie, deden in de verte enigszins denken aan de Utrechtse bijeenkomsten van Nieuw Links, al ontbrak het elan van toen. Door tijdens een toespraak in de Rode Hoed expliciet te verwijzen naar *Tien over rood* werkte Van der Louw die associatie overigens zelf in de hand.¹⁰⁹ Net als begin jaren zeventig pleitte hij voor een fusie van de PvdA met andere progressieve partijen. Het initiatief bloedde echter begin 1992 dood.¹¹⁰ Van der Louw toonde zich gekwetst door de wijze waarop

vanuit de partijtop op zijn initiatief was gereageerd en had het terugblikkend zelfs over een ‘slangenkuil’ en een ‘broeierige sfeer van sissende reptielen’ in de PvdA.¹¹¹ Tien jaar later was hij nog steeds ‘ronduit ongelukkig’ over de politiek in de periode-Kok. De ‘grijze, sfeerloze technocratie’ gaf ten tijde van de paarse regeringscoalitie (van PvdA, vvd en D’66) de toon aan, hij bespeurde ideologische leegte. Hij was niettemin lid gebleven van de PvdA.¹¹²

Refererend aan zijn poging een nieuwe wind in de PvdA te laten waaien, sprak Van der Louw zijn verwondering uit over het feit dat ‘al die ouwe gabbers van mijn generatie het zo laten afweten’.¹¹³ Als hij had verwacht dat zijn politieke vrienden van weleer hem in het openbaar zouden bijvallen toen hij zijn onorthodoxe poging ondernam, kwam hij bedrogen uit. Helemaal afzijdig bleven de Nieuw-Linksers van weleer echter niet. De eerste bijeenkomst in de Rode Hoed in oktober 1991 kreeg volgens Van der Louw zelfs enigszins het ‘karakter van een reünie’.¹¹⁴ Behalve Kombrink en Nagel waren ook Lammers, Meijer en Vorrink naar het Amsterdamse debatcentrum getogen. Dit betekende niet dat zij zich ook daadwerkelijk aan Van der Louws zijde schaarden. Ook Kok en Pronk behoorden tot de vijfhonderd aanwezigen die middag.¹¹⁵

Hoe keken de voormalige Nieuw-Linksers aan tegen de ontwikkelingen in de PvdA nadat Kok Den Uyl had opgevolgd? De uit deze vraag voortkomende verkenning is wat impressionistisch van aard. De meesten van de 23 hier in ogenschouw genomen personen speelden aan het einde van de jaren tachtig geen rol meer in politiek of bestuur. Zij mengden zich veelal niet in het debat over de politieke opstelling van de PvdA. Slechts een klein aantal bekleedde ten tijde van Kok nog een prominente positie in de top van de partij. De pragmaticus Ter Beek, die goed met Kok kon opschieten, was de enige van de groep die na 1989 minister werd. Hij steunde de partijleider tijdens de wao-crisis.¹¹⁶

Meijer had als tweede fractievoorzitter achter Kok een belangrijke stem in de partij. Hij leidde de PvdA-commissie die zich boog over de maatschappelijke positie van de PvdA en in 1988 kwam met het rapport *Bewogen beweging*. In plaats van een eenzijdige oriëntatie op actiegroepen en buitenparlementaire oppositie diende de PvdA zich te oriënteren op het maatschappelijk middenveld en het bedrijfsleven. Daar sprak bepaald geen nostalgie uit naar de tijd van Nieuw Links. Meijer wilde de partij met het rapport de noodzaak van duidelijke keuzes voorhouden. Die boodschap werd na discussie met Kok en het partijbestuur echter danig afgezwakt, en een debat bleef uit. Te-

leurgesteld over de moeizame gang van zaken rondom *Bewogen beweging* verliet Meijer kort daarna de Tweede Kamer om Commissaris van de Koningin te worden in Drenthe.¹¹⁷ Hij was aanwezig bij de eerste door Van der Louw c.s. georganiseerde bijeenkomst in de Rode Hoed in 1991. Toch was Meijer beducht voor de gevolgen van het publiekelijk kritiseren van de partijtop. Hij waarschuwde Van der Louw in een eerder stadium dat zijn acties konden leiden tot een definitieve breuk met Kok en de PvdA.¹¹⁸

Behalve Ter Beek en Meijer was Van der Hek in 1986 nog Kamerlid. Hij verliet nog sneller dan Meijer het parlement na de komst van Kok. De sfeer in de fractie werd naar zijn smaak te veel bepaald door de wil om te regeren. Hij miste onder Kok de ideologische component in de politiek van de PvdA.¹¹⁹

Lammers bezette als Commissaris van de Koningin in Flevoland wel een prestigieuze bestuurlijke post, maar speelde geen prominente rol meer in zijn partij. Hij mengde zich nog wel nadrukkelijk in het debat. In artikelen en interviews uitte hij kritiek op de leiding van de PvdA. In november 1990 stelde hij dat de partij in een diepe crisis zat en dat er niemand was waarop hij zijn hoop kon vestigen om daar uit te geraken. ‘Ooit waren we gangmakers, nu zijn we een beheersbureaucratie’, aldus Lammers.¹²⁰ Na de formatie in 1994 van het eerste paarse kabinet met Kok als premier zei hij in een interview dat de afbouw van de sociale uitkeringen een enorme hardheid in de samenleving bracht. Ook vreesde hij dat er een tweedeling tussen arm en rijk zou ontstaan. Hij ergerde zich aan het terugdringen van het solidariteitsgevoel door de paarse, door Kok geleide kabinetten.¹²¹

Klein, die al sinds 1980 geen lid meer was van de Tweede Kamer, publiceerde in 1994 een autobiografisch boek waarin hij ook kritiek uitte op Kok. De ontwikkelingen in de PvdA waren voor hem zelfs aanleiding om in 1992 te bedanken voor zijn partijlidmaatschap. Volgens hem ontbrak het bij de PvdA-bewindslieden van het kabinet-Lubbers-Kok aan socialistische idealen. Van een poging om een verdere versterking van het kapitalistische stelsel te voorkomen, was geen sprake in zijn ogen, integendeel. De PvdA had daarom niet aan het kabinet mogen deelnemen. Het terugdringen van de gedecentraliseerde structuur in de PvdA in 1992, een van de erfenissen van Nieuw Links, stond hem ook zeer tegen. Volgens hem keerde de partij daarmee in feite terug naar een ‘autoritaire’ organisatiestructuur, zoals de PvdA in de jaren vijftig kende. Toen partijvoorzitter Felix Rottenberg vervolgens ‘ook nog de grootst mogelijke onbeschoftheden jegens de mensen van Nieuw Links’ uitte, besloot Klein dat hij niet meer bij deze partij wilde horen.¹²²

Van Dam, die in 1985 de Tweede Kamer verruilde voor het voorzitterschap van de VARA, kwam tot eenzelfde conclusie, maar had daar meer tijd voor nodig. In 1994 was Van Dam nog lid van de commissie die het verkiezingsprogramma voor de PvdA schreef en steunde hij de totstandkoming van het eerste paarse kabinet. Gaandeweg de paarse kabinetten werd hij steeds kritischer over de opstelling van de PvdA. Hij zegde zijn lidmaatschap op ten tijde van het politiek leiderschap van Wouter Bos. Uiteindelijk kwam Van Dam tot de conclusie dat de PvdA zich voor het neoliberale karretje had laten spannen en de laagste inkomensgroepen in de kou liet staan. ‘De sociaaldemocratie was in stilte ter ziele gegaan en “van de armen” begraven.’¹²³

De verwondering die Van der Louw in 1992 uitsprak over de ‘ouwe gabbers’ van zijn generatie betrof waarschijnlijk niet Nagel. Die was op de achtergrond immers betrokken bij de actie van Van der Louw, net zoals Nagel in aan de wieg had gestaan van Nieuw Links. ‘Als Jan nog eens wat weet...’, zo schreef Van der Louw voor in het exemplaar van *De Rode Hoed en andere verhalen* dat hij aan Nagel gaf en over deze episode gaat.¹²⁴ Nagel, door Van der Louw getypeerd als ‘een wandelende politieke trukendoos’ die ‘dol op turbulentie’ is, nam hetzelfde jaar afscheid als voorzitter van het PvdA-gewest Noord-Holland-Zuid.¹²⁵ Anders dan Van der Louw bleef hij geen PvdA-lid. In 1993 werd hij, uit onvrede over de lokale politiek in zijn woonplaats, medeoprichter en campagneleider van Leefbaar Hilversum. Hij was daar vervolgens twaalf jaar gemeenteraadslid en korte tijd wethouder. In 1999 keerde hij zich als medeoprichter van Leefbaar Nederland opnieuw tegen het politieke establishment, nu op landelijk niveau. Tien jaar later begon hij 50PLUS, waarvoor hij Eerste Kamerlid en in 2016 hernieuwd partijvoorzitter werd. In dat opzicht overleefde Nagel in de politieke arena alle Nieuw-Linkers van weleer.

De koerswijziging die de PvdA ten tijde van Kok onderging, werd door de vroegere kopstukken van Nieuw Links overwegend kritisch ontvangen. Toch kon Van der Louw op weinig steun rekenen van zijn Nieuw-Linkse kompanen bij zijn poging aan het begin van de jaren negentig de partij inhoudelijk en organisatorisch te vernieuwen. Kombrink trok zich al snel publiekelijk terug, Meijer waarschuwde voor een definitieve breuk met Kok en Nagel bleef op de achtergrond. Uiteindelijk eindigde voor Van der Louw de hele affaire in een grote deceptie en een verregaande vervreemding van de partijleiding. De relatie zou pas tijdens het leiderschap van Wouter Bos, vlak voor zijn overlijden in 2005, enigszins hersteld worden.¹²⁶

Slot

Was Van der Louw exemplarisch voor de vooraanstaande personen van Nieuw Links? In een aantal opzichten viel hij zeker niet uit de toon toen de kerngroep zich formeerde. Hij was een man, zijn leeftijd was heel gemiddeld en zijn werk bij de VARA paste goed bij de merendeels uit nieuwe vrijgestelden en logocraten bestaande groep. Wel onderscheidde hij zich van de meeste anderen door het relatief lage sociale milieu waaruit hij afkomstig was en zijn beperkte opleiding. Ook had hij zich in tegenstelling tot veel andere prominente Nieuw-Linkers nog niet geroerd in de PvdA, al was hij al wel lang partijlid en mede door zijn verleden in de AJC en dienstverband bij de VARA zeker geen onbekende in de rode familie.

Als we meer specifiek kijken naar de ontwikkeling die hij doormaakte, van een rebelse Nieuw-Linkser naar een vooraanstaande figuur behorende tot het establishment van de PvdA, dan kunnen we constateren dat een aanzienlijk deel, 14 van de 23 personen, na de opheffing van Nieuw Links gedurende enige tijd tot de partijelite kon worden gerekend. Niet allemaal vulden ze een positie die zo belangrijk was als PvdA-voorzitter Van der Louw, maar een ruime meerderheid van de onderzochte personen was lid van het landelijk partijbestuur en/of bekleedde een vertegenwoordigende of bestuurlijke functie op landelijk niveau. Hiervan vulden negen personen, onder wie Van der Louw, ook nog een positie in het openbaar bestuur. Voor iemand als Klein bleef dat beperkt tot een vierjarig staatssecretarisschap tijdens het kabinet-Den Uyl, terwijl bijvoorbeeld Lammers gedurende drie decennia vrijwel ononderbroken op het bestuurlijke pluche zat. Hoewel Nieuw Links succesvol was in de nagestreefde aflossing van de wacht, bleef de hoofdprijs, het politiek leiderschap van de PvdA, buiten zijn bereik. Van der Louw werd niet de opvolger van Den Uyl, noch een van de andere voormalige Nieuw-Linkers.

Kijken we naar het verloop van Van der Louws loopbaan, dan valt op dat zijn politiek-bestuurlijke carrière na Nieuw Links al snel het hoogtepunt bereikte gedurende zijn Rotterdamse burgemeesterschap (1974-1981) en stakte na zijn ministerschap in 1981-1982 en met name zijn mislukte avontuur in Rijnmond (1983-1986). In sporttermen had hij te vroeg gepiekt. Ook wat dat betreft heeft zijn loopbaan enige exemplarische waarde voor de groep van 23 personen. Hoewel bij een aantal prominente oud-Nieuw-Linkers de loopbaan in het publieke domein in de jaren tachtig en negentig niet haperde (Ter Beek, Van der Hek, Meijer, Lammers, Van Dam), vormden de jaren ze-

ventig en het begin van de jaren tachtig het politiek-bestuurlijke hoogtepunt van de groep als geheel. Het aantal voormalige Nieuw-Linksers dat een positie bekleedde in de top van de partij nam in de loop van de jaren tachtig steeds verder af, een gegeven dat op zich niet verwonderlijk is. De Nieuw-Linksers van weleer werden ouder en een nieuwe generatie PvdA'ers maakte haar opwachting in de partij.

Uitten andere vooraanstaande Nieuw-Linksers van weleer zich, net als Van der Louw, kritisch over de koers van de PvdA ten tijde van Kok? Niet allemaal, maar van degenen die in die tijd nog een rol speelden in de PvdA, oordeelden enkele personen behoorlijk negatief over de ontwikkelingen in de partij. Lammers uitte zich erg kritisch over het beleid van de mede door de PvdA gedragen kabinetten. Anderen waren vooral teleurgesteld over het ontbreken van een levendig debat over de politieke koers van de partij. De politieke, economische en maatschappelijke omstandigheden waren sterk veranderd en het was voor iemand als Meijer vanzelfsprekend dat de PvdA zich moest herbezinnen op haar positie in het politieke en maatschappelijke bestel. Maar dan moest daar wel over gedebatteerd worden in de partij. Dat dit niet gebeurde, stelde hem teleur.

Ook bij Van der Louw was de steen des aanstoets in 1991, naast de gebrekkige communicatie met de achterban, vooral het gebrek aan discussie over de politieke richting van de PvdA. Een samenhangende nieuwe visie had hij de partij overigens niet te bieden, net zomin als Nieuw Links dat in 1966 in huis had. Voor zijn opmerkelijke aanbod aan Kok, midden in de WAO-crisis, om de in zijn ogen wenselijke vernieuwing van de PvdA op gang te brengen, kreeg hij weinig handen op elkaar. Het leidde, afgezien van verwijten over en weer, nergens toe. Zijn initiatief stak schril af tegen de wijze waarop Nieuw Links 25 jaar daarvoor met veel elan de partij in beweging had gekregen.

- 77 Van Dam aan Campagnecommissie, d.d. 13-10-1976, IISG, Archief PvdA, inv.nr. 31-1976/77; Van Praag, *Strategie en illusie*, 206.
- 78 Van Praag, *Strategie en illusie*, 152.
- 79 *Wie is er bang voor Joop den Uyl? Tekst van een marathoninterview met drs. J.M. den Uyl* (Hilversum 1977).
- 80 *VARA-Verkiezingskrant*, Archief VARA, inv.nr. 237. De krant was een uitgave van de Stichting de Ombudsman.
- 81 Overleg VARA-PvdA, 9-2-1977, Archief VARA.
- 82 Notulen PB-PvdA, 7-3-1977, IISG, Archief-PvdA, inv.nr. 185-1976-1977.

Van rebellengroep tot partijelite?

- 1 André van der Louw, *De razendsnelle opmars van Nieuw Links* (Schoorl 2005), 237-238.
- 2 Hans van den Doel, 'Eén jaar tien over rood', *Vrij Nederland*, 29-7-1967.
- 3 Brief van Van der Louw aan Sibe Soutendijk, d.d. 3-8-1967, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Archief André van der Louw, inv.nr. 42-3.
- 4 Doeko Bosscher, 'De jaren 1946-1970', in: Maarten Brinkman, Madelon de Keizer en Maarten van Rossem (red.), *Honderd jaar sociaal-democratie in Nederland 1894-1994* (Amsterdam 1994), 157-237, aldaar 234.
- 5 Frans Becker en Gerrit Voerman, 'Behaalde resultaten zijn geen garantie voor toekomstig succes. Over de benarde positie van de sociaaldemocratie', in: Idem (red.), *Zeventig jaar Partij van de Arbeid* (Amsterdam 2016), 7-35, aldaar 19-20.
- 6 André van der Louw, *De Rode Hoed en andere verhalen* (Schoorl 1992).
- 7 Bertus Boivin e.a., *Een verjongingskuur voor de Partij van de Arbeid. Opkomst, ontwikkeling en betekenis van Nieuw Links* (Deventer 1978), 29-32, 95-97; R. Kroes, *New Left, Nieuw Links, New Left. Verzet, beweging, verandering in Amerika, Nederland, Engeland* (Alphen aan den Rijn 1975), 56.
- 8 Bijvoorbeeld: brief van Diekerhof aan Cammelbeeck, Lammers, Van der Louw en Pauka, d.d. 3-12-1967, IISG, Archief André van der Louw, inv.nr. 42-5; Brief van Voortman aan G. Muskens, d.d. 8-8-1968, IISG, Archief André van der Louw, inv.nr. 29-1.
- 9 Kenmerken van facties in een partij: bewust georganiseerd, hebben een zekere mate van discipline en cohesie, bestaan gedurende een langere periode, er is een kader, een communicatienetwerk, materiële (baantjes) of niet-materiële (prestige) hulpbronnen en continuïteit. Philip van Praag en Kees Brants (red.), *Driestromenland in één partij. Facties en fricties bij de kandidaatstelling in de Amsterdamse PvdA* (Amsterdam 1979), 16.
- 10 Van der Louw hield tot zijn verkiezing tot PvdA-bestuurslid in november 1967 een kaartenbak bij met contactgegevens van sympathisanten voor het versturen van informatiebrieven en uitnodigingen voor de bijeenkomsten van Nieuw Links. Rond die tijd noteerde hij sympathisant nummer 433, daarna droeg hij de administratie over aan Nieuw-Linkser Jaap van de Woord, die het op zijn beurt in 1969 weer overdroeg aan Jacques Balhan; IISG, Archief André van der Louw, inv.nr. 42-5. Boivin e.a.

schatten het aantal Nieuw-Linksers in 1970 op meer dan duizend; Boivin e.a., *Een verjongingskuur*, 45.

11 Interview auteur met Van der Zwan op 10-2-2016; Arie van der Zwan, 'Over het verkeerde keelgat, wankle benen en andere zaken', *De Nieuwe Linie*, 15-7-1967.

12 Interview auteur met Van der Hek op 3-6-2016; Brief van Arie van der Hek aan de kerngroep van Nieuw Links, d.d. 1-10-1967, IISG, Archief André van der Louw, inv.nr. 42-4.

13 Brief van Van den Doel aan Van der Louw, Van Dam en De Rooi, d.d. 31-3-1968, IISG, Archief André van der Louw, inv.nr. 43-2.

14 Brief van Van der Louw aan leden van de kerngroep van Nieuw Links, d.d. oktober 1967, IISG, Archief André van der Louw, inv.nr. 42-4.

15 Brief van De Rooi aan leden van de Nieuw Links-kerngroep, d.d. 6-6-1968, IISG, Archief André van der Louw, inv.nr. 29-1.

16 Kroes, *New Left*, 61.

17 Het betreft hier niet de latere Amsterdamse PvdA-burgemeester Wim Polak Phzn. (1925-1999).

18 Brief van De Rooi aan leden van de Nieuw Links-kerngroep, d.d. 6-6-1968, IISG, Archief André van der Louw, inv.nr. 29-1.

19 Interview auteur met Hans Kombrink op 20-1-2016. Zie ook de bijdrage van Kombrink in deze bundel.

20 Kroes, *New Left*, 62-64. De grenzen tussen de eerste en tweede generatie in Nieuw Links waren zeker niet haarscherp. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de samenstelling van een door Nieuw Links in augustus 1969 ingesteld centraal communicatieteam, waaraan informatie over buitenparlementaire acties snel kon worden doorgegeven. Bij de tien leden van het communicatieteam zaten weliswaar geen auteurs van *Tien over rood*, maar wel twee voormalige Nieuw Links-partijbestuursleden, Lopes Dias en Diekerhof, en twee ondertekenaars van *Tien over rood*, Marian van den Bergh-van der Meer en Kombrink. Rondschrijven van Nieuw Links, augustus 1969, IISG, Archief André van der Louw, inv.nr. 31-1.

21 Hierbij moet bijvoorbeeld gedacht worden aan personen als Jaap Hey, Carlos Pronk, Willem van de Zandschulp, Sonja van der Gaast, Karel Nagel, Marian van den Bergh-van der Meer en Karel Roskam. Een aantal van hen werd in de jaren zeventig gekozen als PvdA-bestuurslid en/of volksvertegenwoordiger.

22 Veel gegevens voor dit onderzoek zijn ontleend aan het biografisch archief van het Parlementair Documentatie Centrum van de Universiteit Leiden, via de website www.parlement.com. Hier bevinden zich gegevens van: Van der Louw, Lammers, Van den Doel, Van der Hek, Nagel, Van Dam, Meijer, Voortman, Ter Beek, Kolthoff, Klein, Cammelbeeck en Vorrink.

23 Hans van den Doel e.a., *Tien over rood. Uitdaging van Nieuw Links aan de PvdA* (Amsterdam 1966), 77-79.

24 Onder de 54 PvdA'ers die in de periode 1963-1967 deel uitmaakten van de Tweede Kamer (tussentijdse mutaties meegerekend) bevonden zich vijf vrouwen (9%). In de periode 1967-1971 waren negen van 49 PvdA-Tweede Kamerleden vrouw (18%).

URL: https://nl.wikipedia.org/wiki/Samenstelling_Tweede_Kamer_1963-1967 en URL: https://nl.wikipedia.org/wiki/Samenstelling_Tweede_Kamer_1967-1971 (bekeken op 19-5-2016).

25 Van der Louw, *De razendsnelle opmars*, 226-227.

26 Van De Rooi, Krooshof, Polak en Diekerhof heb ik niet kunnen achterhalen welk beroep hun vaders uitoefenden of op andere wijze kunnen vaststellen wat hun sociale achtergrond was.

27 Ger Klein, *Over de rooie. Relas van een manisch-depressief politicus* (Amsterdam 1994), 16-19.

28 P.L. Nève, 'Bergh, George van den (1890-1966)', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*. URL: <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn1/bergh> (bekeken op: 5-7-2016).

29 Herman de Liagre Böhl, *Amsterdammer in de polder. Han Lammers (1931-2000)* (Amsterdam 2015), 13-17, 37.

30 Lena Lopes Dias e.a., *In memoriam David Lopes Dias* (Amsterdam 1952).

31 A.A. de Jonge, 'Vorrink, Jan Jacobus (1891-1955)', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*. URL: <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn2/vorrink> (bekeken op: 5-7-2016).

32 De Liagre Böhl, *Amsterdammer in de polder*, 33; Ayolt de Groot, *Laurens ten Cate. Portret van een socialistisch journalist* (Amsterdam 2012), 24.

33 E-mail van Jaap van de Woord aan auteur op 11-5-2016.

34 Tom Pauka, *Het geluk van links. Over Joop, Wim, Wouter en de toekomst* (Amsterdam 2013), 9.

35 *Trouw*, 31-3-2005.

36 H. Daalder, 'Politici en politisering in de Nederlandse politiek', in: Idem, *Politisering en lijdelijkheid in de Nederlandse politiek* (Assen 1974), 37-78; J.Th.J. van den Berg en H.A.A. Molleman, *Crisis in de Nederlandse politiek* (Alphen aan den Rijn 1974); Herman Vuijsje, *Nieuwe vrijgestelden. De opkomst van het spijkerpakkenproletariaat* (Baarn 1977). Met het begrip refereerde Daalder aan personen die in de vroege periode van de arbeidersbeweging in dienst kwamen van de vakbond of politieke partij en zo vrij werden gesteld van hun oorspronkelijke arbeid om zich te wijden aan het behartigen van de belangen van de arbeiders.

37 Jan 't Hart, "Rooie advocaat" schudde gevestigde orde wakker', *de Volkskrant*, 7-6-1997.

38 Boivin e.a., *Een verjongingskuur*, 48.

39 *De Groene Amsterdammer*, 25-3-1967; Brief van C.M. van Rijswijk aan Van der Louw, d.d. 30-3-1967, IISG, Archief André van der Louw, inv.nr. 28.

40 Bijvoorbeeld door vakbondsman Jan Koningh, die in 1970 zijn lidmaatschap van de PvdA opzegde en overstapte naar de pas opgerichte DS'70, *Accent*, 18-4-1970.

41 Paul Lucardie, 'Nieuw Links twintig jaar oud: na "Tien over Rood" tijd voor een spelletje "snooker"?', *Socialisme en Democratie* 43 (1986) 10, 303-307, aldaar: 305-306; A.P.M. Lucardie, *The New Left in the Netherlands 1960-1977. A Critical Study of New Political Ideas and Groups on the Left in the Netherlands with Comparative References to France and West-Germany* (Kingston 1980), 400-420.

- 42 Bij Lopes Dias is het niet duidelijk of zij als actrice tot de logocraten gerekend moet worden; bureau- of technocraat was ze in elk geval niet. Ook Polak viel als uitgever niet in een van de genoemde beroepsgroepen.
- 43 Joop den Uyl, 'Betreft samenstelling Tweede Kamerfractie PvdA' (nota aan het partijbestuur), d.d. 22-6-1970, IISG, Archief André van der Louw, inv.nr. 32-2.
- 44 Hans Kombrink, 'Over de voorbereidingen voor de Kamerverkiezingen', d.d. 15-8-1970, IISG, Archief André van der Louw, inv.nr. 32-3. Deze notitie van Nieuw Links verscheen voorafgaand aan de kandidaatstelling voor de Tweede Kamerverkiezingen van 1971.
- 45 Zie tabellen in Boivin e.a., *Een verjongingskuur*, 46, 48.
- 46 Van der Louw, *De razendsnelle opmars*, 25.
- 47 De AJC was in 1918 mede door de SDAP opgericht om de arbeidersjeugd te organiseren en aan de arbeidersbeweging te binden. In 1946 werden de banden tussen de socialistische jeugdbeweging en de partij officieel doorgesneden. Om progressieve christenen niet af te schrikken, mocht de nieuwe PvdA niet teveel op de vooroorlogse SDAP lijken. Voor PvdA-jongeren vanaf 18 jaar was er vanaf 1946 de organisatie Nieuwe Koers, die in 1959 verderging als FJG.
- 48 Interview Philip van Praag met Van der Louw op 13-12-1989, collectie Philip van Praag.
- 49 *Het Vrije Volk*, 5-11-1981.
- 50 Klein, *Over de rooie*, 35, 37-41.
- 51 De Groot, *Ten Cate*, 65.
- 52 Emmy Lopes Dias, "Ik heb er nooit spijt van gehad. Ik hoorde erbij", in: Martin Mevius, Lennart Booij en Erik van Bruggen (red.), *Hier: de Partij van de Arbeid! Vijftig jaar geschiedenis in interviews* (Amsterdam 1996), 101-105, aldaar 102. Van den Doel e.a., *Tien over rood*, 75.
- 53 Jan Nagel, *Ha, die PvdA!* (Amsterdam 1966). Het afsluitende hoofdstuk heette 'Nieuw links'.
- 54 Hans van den Doel, 'Mijn avonturen met Nieuw Links', *Haagse Post*, 9-10-1976, 22-29, aldaar 22.
- 55 Van der Louw, *De razendsnelle opmars*, 244.
- 56 Lucas Koops, *Relus ter Beek. Een handelsreiziger in de politiek (1944-2008)* (Assen 2015), 29-33.
- 57 Bosscher, 'De jaren 1946-1970', 204.
- 58 Interview auteur met Arie van der Hek op 3-6-2016.
- 59 Bert Middel, *De nieuwe elite van de PvdA* (Groningen 1976), 32.
- 60 Ton Regtien, die de aanzet gaf tot oprichting van de svb, was sinds 1965 lid van de PvdA en al in een heel vroeg stadium betrokken bij Nieuw Links. Nog voor de publicatie van *Tien over rood* leverde Regtien uitgebreid commentaar op stukken die binnen Nieuw Links circuleerden (IISG, Archief André van der Louw, inv.nr. 26). Hij onderschreef echter niet het 'Kort bestek' van *Tien over rood*. Begin 1967 zocht hij, net als enkele andere redacteuren van het marxistische georiënteerde blad *Links*, weer toenadering tot Nieuw Links. Hij maakte deel uit van de door Kolthoff geleide

werkgroep die aan de basis stond van het Nieuw Links-geschrift *Een partij om mee te werken* en was medeauteur van een hoofdstuk in het eveneens in 1967 gepubliceerde *De macht van de rooie ruggen*. De invloed van de redacteurs van *Links*, naast Regtien vooral Theo van Tijn, Wim Brinkman, Jan Blok en Wout Tieleman, was met name in dat laatste geschrift duidelijk merkbaar. Tot de kerngroep behoorde geen van deze personen. De invloed uit deze hoek riep bij sommige mensen in de kerngroep weerstand op. Met name Van den Doel en Van der Hek moesten weinig van het door hen als 'oud links' bestempelde denken hebben. Regtien zegde zijn lidmaatschap van de PvdA op in 1969 na kritiek vanuit de partijleiding op de bezetters van het Maagdenhuis. Niek Pas, 'Regtien, Antonius Aegidius (1938-1989)', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*. URL: <http://resources.huuygens.knaw.nl/bwn/1880-2000/lemmata/bwn5/regtien> (bekeken op: 20-5-2016).

61 Interview auteur met Kees Kolthoff op 2-6-2016.

62 Interview auteur met Arie van der Zwan op 10-2-2016.

63 De Liagre Böhl, *Amsterdammer in de polder*, 81.

64 Van den Doel e.a., *Tien over rood*, 75.

65 Huub Wijfjes, VARA. *Biografie van een omroep* (Amsterdam 2009), 302-309. Zie ook de bijdrage van Wijfjes in deze bundel.

66 Van der Louw had als redacteur van de VARA-Gids in 1962 al eens een interview met Cammelbeeck waarin de laatste zich uitsprak voor het maken van ruimte voor vernieuwers op de radio en televisie en in de politiek, VARA *radio tv gids*, 3-11-1962.

67 Van Dam, *Niemand's land. Biografie van een ideaal* (Amsterdam 2009), 85.

68 Klein, *Over de rooie*, 43.

69 Citaat van Lammers in: De Liagre Böhl, *Amsterdammer in de polder*, 217; Interview met Van den Doel in: *Voorwaarts*, 15-9-1986; André van der Louw, *Op de huid van de tijd. Herinneringen* (Amsterdam/Antwerpen 2001), 57.

70 Interview met Van der Louw en Pauka in: *Voorwaarts*, 15-9-1986.

71 Paul Koedijk en Max van Weezel, 'Toen over rood', *Vrij Nederland*, 20-12-1986.

72 Brief van Van den Doel aan Lammers, d.d. 31-3-1968, IISG, Archief André van der Louw, inv.nr. 43-2.

73 Interview auteur met Jan Nagel op 25-11-2015.

74 Klein, *Over de rooie*, 43.

75 Hans van den Doel, 'Eén jaar tien over rood', *Vrij Nederland*, 29-7-1967. Het andere doel dat Van den Doel noemde was het opheffen van de vervreemding tussen kiezers en politiek.

76 Nagel, *Ha, die PvdA!*, 35-36.

77 Geciteerd in: Koedijk en Van Weezel, 'Toen over rood'.

78 Geciteerd in: Koedijk en Van Weezel, 'Toen over rood'.

79 André van der Louw, "Ik vind het toch een vrij zielloze, technocratische partij", in: Martin Mevius, Lennart Booij en Erik van Bruggen (red.), *Hier: de Partij van de Arbeid! Vijftig jaar geschiedenis in interviews* (Amsterdam 1996), 106-113, aldaar 108.

80 Pauka, *Het geluk van links*.

- 81 Bericht op de website van de PvdA-afdeling Eindhoven, 5-1-2009. URL: <https:// eindhoven.PvdA.nl/2009/01/05/overlijden-reinier-krooshof> (bekeken op: 29-6-2016); E-mail van Jaap van de Woord aan auteur op 11-5-2016.
- 82 Arie van der Zwan, 'Zure avonturen met Tien over rood. Verslag van een kater', *Voorwaarts* (1967) 4, 68-73.
- 83 Arie van der Zwan, 'Over het verkeerde keelgat'. Overigens beweerde Hans van den Doel dat Arie van der Zwan aanvankelijk degene was die het belang van de aflossing van de wacht het meest benadrukte. Van den Doel, 'Eén jaar tien over rood'.
- 84 Interview met Arie van der Zwan in: *De Nieuwe Linie*, 17-6-1967.
- 85 Interview auteur met Arie van der Zwan op 10-2-2016.
- 86 Brief van Diekerhof aan Van der Louw, d.d. 6-4-1968, IISG, Archief Van der Louw, inv.nr. 43-2.
- 87 De Groot, *Ten Cate*, 106-109.
- 88 Van Praag en Brants (red.), *Driestromenland*.
- 89 Kees Tamboer, 'Het is stil in Nederland', in: Kees Tamboer, Jan Tromp en Hans van den Doel, *Hans van den Doel. Politicus, econoom, schilder* (Amsterdam 1997), 5-6; Van den Doel, 'Mijn avonturen', 27.
- 90 Interview auteur met Kees Kolthoff op 2-6-2016.
- 91 Interview auteur met Kees Kolthoff op 2-6-2016; interview auteur met Arie van der Hek op 3-6-2016.
- 92 Boivin e.a., *Een verjongingskuur*, 76. Volgens Van den Doel bestond in 1976 al bijna de helft van de Tweede Kamerfractie uit personen die vroeger actief waren in Nieuw Links. Van den Doel, 'Mijn avonturen', 28.
- 93 Van Praag en Brants (red.), *Driestromenland*, 36-37.
- 94 Het kabinet-Den Uyl hielp Van der Louw (als burgemeester van Rotterdam) en Lammers (als landdrost in Flevoland) met een benoeming vrijwel aan het begin van hun bestuurlijke loopbaan. Latere benoemingen door een kabinet met de PvdA waren Van der Louw als voorzitter van de NOS (door PvdA-minister Hedy d'Ancona in 1994, derde kabinet-Lubbers) en Ter Beek in 1995 (door VVD-minister Hans Dijkstal, eerste kabinet-Kok); de overige benoemingen van Nieuw-Linksers op openbare bestuursfuncties werden gedaan door ministers in kabinetten waaraan de PvdA niet deelnam.
- 95 Koops, *Ter Beek*, 206, 207.
- 96 Geciteerd in: De Liagre Böhl, *Amsterdammer in de polder*, 150. Zie ook: Van Praag en Brants (red.), *Driestromenland*, 37-38.
- 97 De Liagre Böhl, *Amsterdammer in de polder*, 247, 256.
- 98 De Liagre Böhl, *Amsterdammer in de polder*, 163-164.
- 99 Interview auteur met Hans Kombrink op 20-1-2016.
- 100 Van de hier onderzochte personen behoorden Van der Louw, Meijer en Ter Beek tot de vaste kern. Klein, Nagel, Van den Bergh en Vorrink namen geregeld deel aan het overleg.
- 101 Anet Bleich, *Joop den Uyl 1919-1987. Dromer en doordouwer* (Amsterdam 2008), 432-435; Ed van Thijn, *Kroonprinsenleed. Machtswisselingen in de politiek* (Amsterdam/Antwerpen 2008), 93.

- 102 R.A. Koole, 'De ondergang van de sociaal-democratie? De PvdA in historisch en vergelijkend perspectief', in: Gerrit Voerman (red.), *Jaarboek 1992 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen* (Groningen 1993), 73-98, aldaar 74.
- 103 Frans Becker, 'De ideologische en programmatische ontwikkeling van de PvdA', in: Frans Becker en Gerrit Voerman (red.), *Zeventig jaar Partij van de Arbeid* (Amsterdam 2016), 127-160, aldaar 148.
- 104 Voor een beknopte schets van de ontwikkelingen in de PvdA ten tijde van Koks leiderschap: Becker en Voerman, 'Behaalde resultaten', 18-21.
- 105 Interview met Van der Louw in: *NRC Handelsblad*, 7-9-1991.
- 106 Van der Louw, *De Rode Hoed*, 46.
- 107 De vertrouwelijke brief op 13 september 1991 overhandigd aan Kok, lekte uit naar *Elsevier*, die de tekst van de brief publiceerde op 5 oktober 1991. Zie ook: Van der Louw, *De Rode Hoed*, 90-97. Kombrink trok al snel zijn handen van het initiatief af omdat hij zich als ambtenaar (hij was in 1989 directeur-generaal Economie en Financiën geworden op het ministerie van Defensie) niet publiekelijk in deze politieke kwestie wilde mengen en vreesde dat het initiatief slechts tot verwijdering in de PvdA zou leiden. Brief van Hans Kombrink aan Wim Kok, d.d. 1-10-1991, privéarchief Kombrink.
- 108 *NRC Handelsblad*, 25 september 1991.
- 109 Van der Louw, *De Rode Hoed*, 138-139.
- 110 Ook door sommige media werd nadrukkelijk een vergelijking gemaakt tussen de 'vernieuwingspoging' uit 1991 en die van Nieuw Links. 'Het definitieve einde van Nieuw Links', *Elsevier*, 5-10-1991.
- 111 Van der Louw, *Op de huid van de tijd*, 147.
- 112 Van der Louw, *De razendsnelle opmars*, 254; Van der Louw, *Op de huid van de tijd*, 219.
- 113 Interview met Van der Louw in: *HP/De Tijd*, 14-2-1992.
- 114 Van der Louw, *De Rode Hoed*, 137.
- 115 *Nederlands Dagblad*, 29-10-1991.
- 116 Koops, *Ter Beek*, 81, 157. Peper en Pronk, sympathisanten van Nieuw Links en behorende tot de Steenwijkgroep, waren ook minister ten tijde van Koks partijleiderschap.
- 117 Frans Becker, 'De jaren 1970-1994', in: Maarten Brinkman, Madelon de Keizer en Maarten van Rossem (red.), *Honderd jaar sociaal-democratie in Nederland 1894-1994* (Amsterdam 1994), 239-295, aldaar 286. Van Thijn, *Kroonprinsenleed*, 136; Thijs Niemantsverdriet, *De vechtpartij. De PvdA van Kok tot Samsom* (Amsterdam/Antwerpen 2014), 25; Interview met Wim Meijer in: *de Volkskrant*, 15-10-1988.
- 118 Fax van Kombrink aan Van der Louw, zonder datum, privéarchief Kombrink. Meijers waarschuwing had betrekking op een open brief van Van der Louw, Bomhoff en De Hond aan Kok, waarin zij hem oproepen publiekelijk afstand te nemen van de beschuldigingen dat zij een coup hadden gepleegd. Zie ook: Van der Louw, *De Rode Hoed*, 116-117.

- 119 Interview auteur met Arie van der Hek op 2-6-2016.
120 Interview met Lammers in: *HP/De Tijd*, 30-11-1990, geciteerd in: De Liagre Böhl, *Amsterdammer in de polder*, 217.
121 De Liagre Böhl, *Amsterdammer in de polder*, 217-218.
122 Klein, *Over de rooie*, 160-162.
123 Van Dam, *Niemand's land*, 60.
124 Jan Nagel, *Boven het maaiveld* (Baarn 2001), 218.
125 Van der Louw, *De razendsnelle opmars*, 246.
126 Van der Louw, *De razendsnelle opmars*, 255.

Nieuw Links: een ideologisch-politiek avontuur dat slaagde

- 1 Dit artikel is grotendeels gebaseerd op mijn in 2001 verschenen autobiografie met als titel *Boven het maaiveld*.
2 In de in deze bundel opgenomen terugblik van Hans van den Doel op Nieuw Links uit 1976 suggereert hij dat hij deze vergadering voorzat, maar dat klopt niet. 'Jan Nagel, enig rebels lid van het partijbestuur, treedt als voorzitter op en heet de aanwezigen welkom', zo noteerde André van der Louw in *De razendsnelle opmars van Nieuw Links* (Schoorl 2005), 13.

Mijn avonturen met Nieuw Links

- 1 Dit artikel is onder dezelfde titel verschenen in *Haagse Post*, 9-10-1976, 22-29. Boven het artikel stond de volgende redactionele introductie: 'Deze week tien jaar geleden trad Nieuw Links voor het eerst in de openbaarheid. Wat waren de verzwegen doelstellingen van *Tien over rood*? Hoe kon de rebellenclub zo snel binnen de PvdA oprukken? Waarom werd mede-oprichter Hans van den Doel in 1968 uit de kerngroep gestoten? En wie is anno 1976 de enige echte Nieuw-Linkser in de PvdA-top? De politieke memoires van een 39-jarige.' De tekst van het artikel is hier weergegeven zoals het in *Haagse Post* is verschenen, zonder enige inhoudelijke bewerking. Wel is omwille van de leesbaarheid de stijl ervan enigszins in overeenstemming gebracht met die van de andere bijdragen in deze bundel. Verder zijn de literatuurverwijzingen die door Van den Doel in de tekst waren opgenomen, in noten geplaatst.
2 Hier heeft Van den Doel zich vergist: de presentatie was een dag eerder, op 3 oktober 1966.
3 Hans van den Doel e.a., *Tien over rood. Uitdaging van Nieuw Links aan de PvdA* (Amsterdam 1966), 8.
4 Rob Kroes, *New Left, Nieuw Links, New Left. Verzet, beweging, verandering in Amerika, Nederland, Engeland* (Alphen aan den Rijn 1975). Zie ook de bijdrage van Paul Lucardie aan deze bundel.
5 Kroes, *New Left*, 54.
6 Zie ook het interview van Kees Tamboer met Van den Doel in: *Haagse Post* (1973) 33.
7 *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 14-11-1966.
8 *Algemeen Handelsblad*, 9-1-1967.